

~~9999~~
2999

3108

A. Bulowski

SPRAWOZDANIE

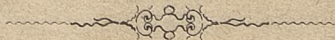
DYREKTORA

c. k.

GIMNAZYM ŚW. JACKA

W KRAKOWIE

za rok szkolny 1880.

KRAKÓW.

NAKŁADEM FUNDUSZU NAUKOWEGO.

W drukarni Wł. L. Anczyca i Spółki.

1880.

TREŚĆ.

- I. Porównanie języka polskiego z łacińskim, przez ks. J. Bukowskiego.
 - II. Stan zakładu przez Dyrektora
-

PORÓWNANIE

Języka łacińskiego i polskiego

pod względem składni, budowy zdań i zwrotów,
z uwzględnieniem pisarzy polskich złotego wieku.

Przy porównaniu języka łacińskiego i polskiego pod względem składni, budowy zdań i zwrotów, trzeba najprzód zwrócić uwagę na dwie ważne okoliczności: 1mo na wspólne źródło obu tych języków, 2do na wpływ, jaki sobie w ciągu wieków język łaciński na język polski wyrobił, przez kształcenie się w nim prawie wyłącznie wszystkich oświeconszych Polaków i używanie go codzienne obok języka polskiego. Co do pierwszego wiadomo, że wszystkie prawie języki europejskie powstały z tych czterech: greckiego, łacińskiego, germańskiego i słowiańskiego, a te znowu mają swe wspólne źródło w sanskrycie. Ztąd wielkie podobieństwo między pojedynczymi wyrazami czterech tych języków, wskazujące odrazu na wspólny ich źródłosłów, szczególnież zaś między tymi wyrazami, które pierwiastkowo w codziennj mowie najwięcej używane były, które się odnoszą do rolnictwa, do chowu bydła, do codziennych stosunków życia, np. matka (słow. *maty*), μήτηρ, *mater*, *Mutter*; — owca, ὄvis, *ovis*; — mleko, γάλα, *lac*, *Milch*; — rola, ἀγρ, *Ager*, *Acker*; — góra, ὄρος; — θεός, *Deus*, *Gott*; — πατήρ, *pater*, *Vater*; — ἥλιος, *sol*, słońce, *Sonne*; — δίδωαι, *dare*, dać; — μήν, *mensis*, miesiąc, *Monat*; — δύο, *duo*, dwa, *zwei*; — τρεῖς, *ter*, trzy, *drei* i t. d. Że zaś nie tylko w pojedynczych wyrazach, ale i w całych zwrotach, a nadewszystko w składni czterech tych języków dałaby się odszukać pewna wspólność i podobieństwo, nie podlega wątpliwości, jak to

wywody lingwistów i własne nawet samodzielne badanie i porównanie czterech tych języków wykazać może. Oprócz tego jednak wspólnego źródła, jakie ma język słowiański (a więc i polski, który powstał ze słowiańskiego), z językiem łacińskim, ten ostatni w szczególniejszy jeszcze sposób wpłynął na język polski przez to, że przez całe średnie wieki był językiem wyłącznie książkowym i naukowym, a od czasu odrodzenia się nauk przez wskrzeszenie klasycyzmu, był szczególniejszym wzorem, na którym kształcił i urabiał się język polski. Znajomość języka łacińskiego była dla każdego wykształconego Polaka koniecznością; — w nim nie tylko mówił on, ale i myślał, a jeżeli pisał, zdawało mu się niepodobnem, żeby się mógł inaczej, jak w języku łacińskim, poprawnie wyrazić, aby nie tylko za granicą, ale i od swoich należycie był zrozumianym. Ztąd pochodzi, że pisarze polscy XV. wieku piszą tylko wyłącznie po łacinie, a w XVIym dopiero Rej i Kochanowski zaczynają łamać lody i torować drogi językowi polskiemu, pierwszy w prozie, a drugi w poezyi. W ślad za nimi dopiero pospiesza: Bielski, Górnicki, Wujek, Skarga, Strykowski, a z poetów: Klonowicz, Szarzyński, Miaskowski, Szymonowicz, Zbylitowscy. Lecz na téj ich polszczyźnie łacina wycisła już swoje piętno i ukształtowawszy ją i wypielegnowawszy, że tak powiem, na język piśmienny, w zamian za to narzuciła jój w znacznej części swe zwroty, swe wyrażenia, a nawet swoją składnię. Można powiedzieć, że język polski kształcąc się na klasycznym i sam stał się klasycznym, poprawnym, jędrnym, potoczystym, gładkim, atoli z ujmą swęj swojskości i rodzimości, tak dalece, że dzisiaj nie jesteśmy w stanie powiedzieć, jakim byłby nasz język, gdyby się był z pnia rodzimego samorodnie rozwijał. Lecz to pono, z wyjątkiem greckiego, nie było udziałem żadnego języka, żeby się zupełnie samodzielnie rozwijał, ale zwykle wyrabiał się na innym już wykształtowanym i urobionym; tak łaciński kształcił się na greckim, na łacinie zaś kształciły się prawie wszystkie nowożytnie europejskie języki. Szczególnie téż na pisarzach złotego wieku znać ten wpływ łaciny, a niekiedy i grecki, nie tylko bowiem wszyscy, z wyjątkiem chyba Reja, doskonale władali po łacinie, a niektórzy, jak Jan Kochanowski i po grecku i z powodu już tego blizkiego w głowach swoich sąsiedztwa języka łacińskiego z polskim, często zdania i wyrażenia łacińskie w polskiej tylko podawali szacie, ale nadto tworząc język piśmienny polski, musieli tak, a nie inaczej

czynić i nie znajdując w języku polskim ani odpowiedniej składni, ani téj misternéj budowy zdań i zwrotów, jaka jest w łacinie, brali to wszystko żywcem z téjże i językowi polskiemu przyswajali. Tém więcej, że upoważniało ich do tego pewne, choć odległe pokrewieństwo obu języków, sprawujące, że duch języka polskiego na tém nie tracił i owszem w tém piękniejszej i że tak powiem, artystyczniejszej odtąd zaczął okazywać się szacie. Okazuje się to najlepiej na pisarzach złotego wieku, którzy mimo tego, że na wzorach łacińskich się kształcili i z tych wzorów wiele wyrażen, zwrotów etc. do pism swoich przenieśli, wzorowymi jednak dla nas pod względem języka być nie przestali. I ażebyśmy tém lepiej poznali, w czém mogła wpłynąć łacina na język polski, uczynimy porównanie obu tych języków pod względem składni, budowy zdań i zwrotów, okazując wszystko na przykładach, wziętych po większej części z pism polskich złotego wieku.

Najpierw nastrecza nam się porównanie pod względem składni. W składni język polski ma większą swobodę, niż łaciński i obok wielu podobieństw, wskazujących na wspólne źródło obu tych języków, lub téż na późniejszy wpływ łacińskiego na polski, znajdzie się tyleż prawie różnic, właśnie z téj większej swobody języka polskiego wynikających. I tak w składni zgody, a mianowicie przy zgodzie orzeczenia z podmiotem, jeżeli orzeczeniem jest imię czyto rzeczowne, czy przymiotne, w łacinie zawsze w tym samym przypadku stać musi, co i podmiot, t. j. w 1szym, podczas kiedy w polszczyźnie Iszy lub VIty jest do wyboru, np.: *Historia magistra vitae*, w polskiem możemy powiedzieć: *Historya jest nauczycielka*, lub *nauczycielką życia*. *Militia est vita hominis super terram*. *Bojowaniem*, lub *bojowanie jest życie człowieka na ziemi* (Skarga). *Piękny*, lub *pięknym jest obraz*. Jeżeli co mogłoby pod tym względem rozstrzygać, to pewna stósowność lub *eufonia*, kiedy Iszy, a kiedy VIty przypadek położyć należy, np. w powyższém: *Bojowanie jest życie*, lepiej zda się być powiedzianém: „*Bojowanie*“, niż „*bojowaniem*“ i tak stoi u Wujka i Skargi. Małecki pod tym względem postawił regułę, mianowicie że Iszy przypadek kładzie się, jeżeli jest właściwe orzeczenie, to jest takie, które odpowiada na pytanie: co kto jest? — VIty zaś, jeżeli jest tak zwane orzeczenie porównawcze, t. j. takie, które właściwie nie wypowiada, co kto jest? ale jak kto jest? np.: *Poezya jest muzyką duszy* (Kraszewski), a nie: *muzyka*

duszy, bo poezya nie jest muzyka, ale tylko jest, jak muzyka. *Miłość ojczyzny była hasłem ojców naszych* (Tenże), nie: hasło, bo toby znaczyło, że innych haseł nad miłość ojczyzny nie było, ale trzeba powiedzieć: hasłem, t. j. że była taką do działania pobudką, jak hasło. Ponieważ jednak to orzeczenie porównawcze w ostatecznym sensie bardzo zbliża się do właściwego orzeczenia, stało się zatem, że się te dwa wyobrażenia prawie zlały ze sobą. Skutkiem czego wyrażamy bardzo często po dziś dzień i właściwe orzeczenia przez przypadek VIty, np.: *On był i duszy jego spowiednikiem, on był i serca jego powiernikiem* (Mickiewicz). Przypuściwszy, żeby ta reguła była pewną (bo i Małecki ją za zupełnie pewną nie podaje), to jednak i twierdzenie nasze o większej swobodzie języka polskiego w użyciu Igo lub VIgo przypadku bynajmniej przez nią zaprzeczone nie jest.

Jeżeli orzeczeniem jest słowo, wtedy zgadza się tak w polszczyźnie, jako i w łacinie z podmiotem w liczbie, a jeżeli forma słowa jest złożona, wtedy przymiotna część téjże zgadza się w obu językach w rodzaju; co do przypadku jednak w polskim języku, podobnie jak przy orzeczeniu przymiotném, większa panuje swoboda co do położenia téjże części przymiotnéj czyto w Iszym, czy w VIтым przypadku, podczas kiedy w łacinie tylko w tym przypadku stać musi, w którym podmiot, np.: *Książka leży, książka została położona, lub położoną*. Nie ma tylko w polskim języku wyboru, jeżeli w zdaniu łącznikiem jest słowo, mające niezupełne pojęcie, n. p.: *stawać się, zostawać, radzić się, wydawać się i t. d.* W łacinie zachodzi w tym przypadku tak zwany podwójny *nominativus*, w polskim w takim razie orzeczenie zawsze stoi w VIтым przypadku, np.: *Brutus magnus homo evaserat*, — Brutus stał się wielkim człowiekiem.

W użyciu liczby jest także w polszczyźnie większa swoboda, aniżeli w łacinie. Podczas bowiem kiedy w łacinie, jeżeli w zdaniu są dwa, lub więcej podmiotów, orzeczenie kładzie się w liczbie mnogiej, choćby nawet wszystkie te podmioty stały w liczbie pojedynczej, w polskim orzeczenie może stać albo w liczbie pojedynczej, albo w mnogiej, według upodobania, np.: *Jus et injuria natura dijudicantur* (Cicero). *Prawo i bezprawie rozpoznaje się według własnej ich istoty*. — *Jechał z królewiczem Jan z Tarnowa, kasztelan krakowski i Andrzej z Górki, kasztelan wielkopolski* (Górnicki). *Tego Turek, Arab, Ormianin nie pozwala* (Tenże).

Pod względem rodzaju, jeżeli przedmiotami są osoby jednego rodzaju, orzeczenie tak w polskim, jak w łacinie kładzie się w tym samym rodzaju, np.: Ojciec i syn umarli. *Pater et filius mortui sunt*. Jeżeli zaś różnego rodzaju, to rodzaj męzki w obu językach ma pierwszeństwo przed obydwoima innymi, np.: *Pater et mater mortui sunt*. Ojciec i matka umarli.

Co się tyczy składni rzędu, użycie Igo i Vgo przypadku jest zupełnie takie samo w polskim, jak i w łacinie. Nazywają się oba w łacinie *casus recti*, w polskim przypadki niezawisłe z tą tylko różnicą, że kiedy Iszy przypadek wprawdzie sam jest niezawisły, ale za to zawisłymi od siebie inne przypadki czyni, przypadek Vty ani się sam nie stósuje do niczego, ani się téż do niego nie stósuje. Największa różnica jest między polszczyzną a łaciną co do użycia tak zwanego biernika, czyli przypadku IVgo. Przypadek ten ma w łacinie daleko większe zastosowanie, niż w polszczyźnie, kładzie się bowiem w łacinie i wtenczas, kiedy w polszczyźnie słowa przechodnie z powodu panującej w zdaniu myśli przeczącej, IIgi przypadek, tak zwany ujemny mają i wtenczas, kiedy w języku polskim słowa przechodnie IIgi przypadek, tak zwany udziałkowy, przyczynowy, lub oddziaływania przybierają, np.: mam matkę, *habeo matrem*, nie mam matki, *non habeo matrem*; napił się wina, *bibit vinum*. Prawa się winny boi, nieszczęścia niewinny, *Ius timet conscius cul-pae*, *insons adversam fortunam*. Radzę się matki, *consulo matrem*. Ztąd widzimy, że w tém miejscu język łaciński o wiele jest, że tak powiem, despotyczniejszy i mniej doskonały od języka polskiego, nie uwzględnia bowiem nigdy natury przedmiotu, na który czynność słowa przechodniego spływa, ale bez względu na to, czy w zdaniu panuje myśl przecząca, lub nie, czy z przedmiotu część, czy całość się bierze, bez względu wreszcie, czy przedmiot ten oddziałuje na podmiot w jaki sposób, lub nie, kładzie go zawsze po każdym słowie przechodniem, t. j. takiem, którego czynność spływa na osobę, lub rzecz jaką, w przypadku IVtym. Przeciwnie w polskim, ile razy tylko zdarzy się, że w zdaniu zawiera się myśl przecząca, albo czynność słowa spływa tylko na część przedmiotu, a nie na całość, albo jeżeli przedmiot sam jest przyczyną i pobudką do czynności (np. jak w powyższem: radzę się matki), albo wreszcie jeżeli czynność jakiegokolwiek wzajemnego oddziaływania ze strony przedmiotu swego doznaje (np.: używam narzędzia, przyjemności; nadużywa

mojej dobroci), wtedy przedmiot ten kładzie się zawsze w przypadku IIgim. Pod tym ostatnim względem, mianowicie co się tyczy uwzględnienia oddziaływania przedmiotu czynności na podmiot działający i kładzenia w skutku tego przedmiotu w przypadku IIgim, język polski posunął się prawie aż do skrupulatności. Już bowiem, mówi Małeckie, bardzo wczesnie w duchu języków słowiańskich obudziło się to poczucie, że osoba mężka ma w sobie pewną energią i że niepodobna, żeby ona mogła być, jakby rzecz jaka, bezwarunkowym tylko znosicielem, czyli biernikiem cudzych czynności, bez żadnego nawzajem ze swój strony na tę czynność oddziaływania. Wyobrażano sobie, że choć istota ludzka podlega jakiej czynności, to ją znosi niechętnie, niecierpliwie, a przynajmniej nie tak biernie, jak inne istoty i rzeczy. W skutek tego zaczęto tedy osobowe imiona męskie, od słowa przechodniego rządzone, stawiać w przypadku owym, który taki właśnie stosunek rzeczy do czynności wyraża, t. j. w przypadku drugim. Że zaś ta osobliwość i autonomia, niejako do rodzaju męskiego przywiązana, uderzała w oczy mówiących najprzód w pojedynczych indywiduach, weszło zatem to zastępowanie przypadku IVgo przypadkiem IIgim w zwyczaj najprzód w liczbie pojedynczej. Mowiono zatem: wierzę w Boga, uwielbiam ojca, pędzę konia (Boga, ojca, konia kładąc w IIgim przyp.), a nie, jak dawniej: wierzę w Bóg, uwielbiam ojciec, pędzę koń (Bóg, ojciec, koń kładąc w IVtym przyp.), dawniej bowiem nie różnił się IVty przypadek od Igo, i tak jeszcze w XV wieku pisano: żałował Marcin na Adama o wół; Gaweł mu krogulec wziął i policzek dał. Do dziś dnia zachowano się: na święty Jan, na święty Michał, albo: iść za mąż, wsiaść na koń. Że zaś i zwierzęta męskie pojedynczo wzięte wyobrażano sobie z odpowiedniami właściwościami ludzkimi, przeto i do nich zaczęto stosować przyp. IIgi i mówiono: pędzę konia, zabijam wołu, dając przez to do rozumienia, że wół dobrowolnie, bez oporu, tak, jak owca, lub jagnię, zabić się, ani koń pędzić się nie daje. Miało to jednak zastosowanie tylko w liczbie pojedynczej, w liczbie mnogiej jeszcze w XVIym wieku używano właściwego przypadku IVgo. I tak mówiono: miłujemy ojce (a nie ojców), szanujemy zwierzechniki (a nie zwierzechników), np.: *Czytaj filozofy, czytaj one poważne historyki* (Górnicki). *Nikt was za moje poddane, za lud mój niech nie pisze, jeżeli niezgoda jest między nami* (Skarga). Pod koniec dopiero XVIIgo wieku posunięto się o krok dalej. Zaczęto bowiem uwzględ-

dniać autonomią osób męzkich (ale tylko ludzkich) nawet w zbiorowości, a więc w liczbie mnogiej. Mówiło się więc odtąd nie: uwielbiam ojce, szanuję zwierzchniki, sławię hetmany, ale uwielbiam ojców, szanuję zwierzchników, sławię hetmanów — i po dziś dzień tak pozostało. Zaiste uderzające podobieństwo między tém uwzględnianiem autonomii osób męzkich w składni języka, a wzrostem znaczenia jednostek w społeczeństwie w XVI i XVII-tym wieku!

Co do datiwu, w użyciu tego przypadku zachodzi wielkie podobieństwo między łaciną, a polszczyzną. Jak bowiem w łacinie jest *dativus commodi et incommodi*, tak i w polszczyźnie, np.: On rozdaje pieniądze ubogim. *Wam dano jest wiedzieć tajemnice królestwa Bożego, innym zaś nie dano.* (Skarga). W ogóle kładzie się tak w polskim jak i w łacinie w III-im przypadku osoba lub rzecz, dla której, lub gwoili której co się dzieje, np.: *Sobie spięwam, nie komu* (Zimorowicz). Podobnie także jak w łacinie jest konstrukcja *esse cum dativo*, tak i w polskim, np.: Jest mi na imię. Było mu wtedy lat 10.

Co do drugiego przypadku dodać tu jeszcze należy, że tak jak w łacinie jest *genitivus subjectivus, objectivus, qualitatis et partitivus* tak samo i w polszczyźnie jest dopełniacz podmiotowy, przedmiotowy, własnościowy i udziałkowy — i w tém jest wielkie podobieństwo obu języków. Tak np. mówię: Dzieła Mickiewicza, talent poety. *On był duszy jego spowiednikiem* (duszy, jest dopełniacz przedmiotowy). *Zacne są twoje sprawy i wielkiej mądrości* (Kochanowski) (wielkiej mądrości — dopełniacz własnościowy). *Niemasz nic trwałego pod słońcem* (Skarga) (trwałego dopełniacz udziałkowy). Było ich ośmioro i t. d.

Również co się tyczy 6-go przypadku podobnie jak w łacinie jest *ablativus modi, instrumenti, loci, temporis: causae, limitationis*, tak i w polszczyźnie za pomocą 6-go przypadku wyrażamy albo sposób, jakim się to dzieje, lub działło, np.: *Dom biskupa Maciejowskiego stał dla wszystkich otworem* (Górnicki). *Umiejętność dziś płynie szerokorwistym pędem* (Mochnacki); — albo narzędzie, za pomocą którego się coś odbywa np.: *Jechać wozem. Rozbojem straszliwym wam grozi* (Skarga); — albo miejsce i drogę, na której się coś dokonywa, np.: *uciekać manowcami. Cnota, rozum, a fortuna bardzo różnymi gościnczy od siebie ciągną* (Rej). Również oznacza

się 6-tym przypadkiem pora czasu, o której się coś stało (łac. *abl. temporis*), np.: Czyta zmierzchem. *Wspomnę tu, co się niedawnymi czasy stało* (Górnicki). Może też wyrażać 6-sty przypadek przyczynę, dla której coś się dzieje, lub zaszło (łac. *abl. causae*) np.: *Nie samym chlebem żyw człowiek, ale wszelkiem słowem, które pochodzi z ust Bożych* (Skarga). *Co rozumem, pilnością i cnotą stanęło, to się nierozumem i niestałością i złością ludzką obala*. (Tenże). Nakoniec może być 6-sty przyp. tak zwany ograniczenia (łac. *abl. limitationis*), jeżeli się nim czynność jaka pod pewnym względem ogranicza, np.: *Mojem zdaniem jesteś na błędnej drodze*. Skarga przeszedł wszystkich pięknoscią i czystością języka. O dowolnym użyciu 6-go lub 1-go przypadku przy zgodzie orzeczenia i podmiotu, mówiło się wyżej.

Co się tyczy 7-go przypadku, ten jako nie będący w łacinie jest tylko jednym więcej dowodem większego bogactwa form w języku polskim.

Przechodzimy teraz do porównania składni języka polskiego i łacińskiego pod najważniejszym względem, bo pod względem słowa, które jest jakoby duszą zdania i najistotniejszą jego częścią stanowi. Pod tym względem język polski przedstawia daleko większą obfitość form, aniżeli łaciński, bo jakkolwiek słowo polskie odmienia się dziś przez te same czasy, tryby, osoby i liczby, co i łacińskie, a nawet strona bierna słowa więcej jest wydoskonalona w łacinie, aniżeli w polszczyźnie, to jednak w łacinie słowo nie odmienia się przez rodzaje, język łaciński nie miał nigdy liczby podwójnej, która była w starosłowiańskim i staropolskim; a i podziśdzień w wyrażeniach: pódźwa, róbwa, się przechowała; a jeszcze więcej pod względem rozmaitych rodzajów słów język łaciński o wiele musi ustępować polskiemu, co wszystko większej bujności języków słowiańskich przypisać należy. Zaczniemy od rozmaitych rodzajów słów, które nam najlepiej wykażą bogactwo pod tym względem języka polskiego. I tak mamy słowa przechodne i nieprzechodne, dokonane i niedokonane, poczynające, częstotliwe i doraźne, a oprócz tego są jeszcze słowa zwrotne, zaimkowe i nieosobowe. Słowa przechodne i nieprzechodne są tak samo w łacinie jak i w polskim, atoli już pod względem słów dokonanych i niedokonanych zachodzi różnica. W języku polskim bowiem na oddanie każdej czynności posiadamy zawsze dwa czasowniki, z tych jeden wyraża ją w stanie

trwającym, drugi w ukończonym np.: płynąć i zapłynąć — robić i zrobić, a w tym ostatnim stanie czasownik może przybierać najrozmaitsze znaczenie przez przybieranie najrozmaitszych przyrostków np.: płynąć, zapłynąć, dopłynąć, przepłynąć, upłynąć, wpłynąć, opłynąć, popłynąć, spłynąć i t. d. Tego w łacinie niema, bo jakkolwiek są także słowa niedokonane np.: *facio* i *perfacio*, to jednak nie każda czynność dokonana ma swoje osobne słowo i niema takiej obfitości zmian słowa na wyrażenie każdej odmiany czynności dokonanej. Co się tyczy słów częstotliwych, których ilość w języku polskim niezliczona, a nadto słów poczynających (np.: zbogacieć, zubożeć) i doraźnych (np. krzyknąć, targnąć), takowych prawie całkowicie w języku łacińskim niema. Ztąd widzimy, że ilość słów wszystkich w języku polskim jest prawie dwa razy większą, aniżeli w języku łacińskim, bo jakkolwiek ilość słów pierwotnych jest prawie ta sama w obu językach, za to ilość słów pochodnych (do których należą: dokonane, częstotliwe, poczynające i doraźne) w języku polskim o wiele przechodzi ilość takowych w języku łacińskim.

Co się tyczy imiesłówów wiadomo, że język polski posiada ich aż dziewięć, podczas kiedy w łacinie cztery tylko się znajdują. Tak np. nie posiada język łaciński imiesłowu odpowiedniego naszemu na szy, wyjąwszy tak zwane *verba deponentia*.

Co do rodzajów słowo łacińskie niema jak polskie osobnej odmiany na rodzaj, chyba tylko jeżeli jest w formie złożonej, wtedy przymiotna część jego odmienia się przez rodzaje.

Co się tyczy liczby podwójnej, takową wyrugował zdaje się z języka polskiego wpływ języka łacińskiego, w najdawniejszych bowiem pomnikach języka polskiego wszędzie, a między ludem tu i owdzie jeszcze się znajduje. Są też ślady dawnego *aoristu* i dawnego *imperfectum*.

Z zestawienia tego pokazuje się, że słowo polskie przedstawia daleko większą liczbę form na wyrażenie każdego stanu lub czynności i każdego odcienia tej czynności, aniżeli odpowiednie mu słowo łacińskie, a ztąd wielka różnica w składni obu tych języków, tam gdzie głównym czynnikiem w tejże składni jest słowo. I tak ponieważ w języku polskim na oddanie każdej czynności są dwa czasowniki, jeden wyrażający ją w stanie dokonanym, drugi niedokonanym, niema też potrzeby u nas *imperfectum*, bez czego w łacinie się nie obejdzie, a nawet często tu samo *imperfectum* nie wystarcza,

ale trzeba albo użyć przysłówka, albo rzecz kilkoma słowami opisać (np.: ojciec mawiał — *in ore patris semper esse solebat*). Brak też imiesłowu na szy i innych dotkliwie daje się uczuć mowie łacińskiej nie zawsze bowiem można go zastąpić przez tak zwany *ablatus absolutus* np.: Przyjechawszy do domu, rozchorował się. *Postquam domum venit, in morbum incidit*.

Najważniejsza odmiana słowa jest przez czasy i przez tryby. Z wyjątkiem *imperfectum*, który w polszczyźnie niczem się nie różni od *perfectum*, czasy są te same w języku polskim co i w łacińskim, atoli w użyciu tych czasów zachodzi nie mała różnica. Podczas bowiem kiedy w języku łacińskim użycie czasów podlega pewnym prawidłom objętym nazwą *consecutio temporum*, w polszczyźnie co do następstwa czasów panuje zupełna swoboda. I tak w łacinie w zdaniach pobocznych w konjunktiwie stojących po czasach historycznych, historyczne, np.: *Scio quid agas, quid egeris, quid acturus sis. Sciebam quid ageres, quid egisses, quid acturus esses*. W języku polskim nie przestrzega się tak ściśle tego następstwa, np.: Wiem, coś uczynił i wiedziałem coś czynił.

Co do trybów musimy sobie rzecz podzielić, wykazując jakie jest ich użycie w zdaniach głównych i w zdaniach pobocznych. Trybów tak w polszczyźnie jak i w łacinie jest trzy: oznajmujący (*indicativus*), idealny czyli przypuszczający (*conjunctivus*) i rozkazujący (*imperativus*). Niektórzy liczą jeszcze tryb bezokoliczny, który jednak właściwiej jest nazwać wyrazem bezokolicznym. Otóż jakież jest ich użycie najprzód w zdaniach głównych? Co do użycia *indicativu* w zdaniach głównych, między językiem polskim a łacińskim ta tylko zachodzi różnica, że słowa: musieć, powinien być, módz, kładą się w języku polskim i w takim razie w trybie idealnym, kiedy jest mowa o rzeczywistej konieczności, podczas kiedy w języku łacińskim kładą się w takim razie w *indicativie*, np.: *Ad mortem te Catilina duci jam pridem oportebat*. (Cicero). Już dawno należałoby cię było, Katylino, na śmierć wyprowadzić. Co do konjunktivu tak język łaciński jak i polski posiadają tak zwany *conjunctivus potentialis* (*dicat aliquis*, powiedziałby kto) *conjunctivus hypotheticus* (*darem si possem*, dałbym gdybym mógł) *conjunctivus optativus* (*o praeteritos mihi Deus si redderet annos* — o gdyby mi Bóg wrócił przeszłe lata moje). *Conjunctivus* zaś łaciński tak zwany *imperativus*, *conjunctivus con-*

cessivus et conjunctivus dubitativus inaczej wyrażają się w języku polskim, a mianowicie:

a) *conjunctivus imperativus* wyraża się przez tryb rozkazujący, np.: *donis impii ne placare audeant deos* — darami niechaj nie odważają się bezbożni przebłagać bogów. *Imitemur majores nostros*. Naśladowmy przodków. W ogóle w łacinie brak jest *imperativu* w pierwszej osobie i zastępuje go się przez *conjunctivus*

b) *conjunctivus concessivus* wyraża się w języku polskim albo przez tryb rozkazujący, albo przez opisanie: przypuśćmy, że dajmy na to, że np.: *Ne sil summum malum dolor, malum certe est*. (Cicero). Dajmy na to, że nie jest największym złem boleść, złem pewnie jest.

c) *conjunctivus dubitativus* wyraża się w polszczyźnie przez słowo mieć z wyrazem bezokolicznym, np. *Quo eam?* Dokąd mam się udać?

Przechodzimy teraz do użycia trybów w zdaniach pobocznych. Język polski pod tym względem różni się głównie od łacińskiego, że: 1) w języku polskim kładzie się tryb oznajmujący w zdaniach skutkowych, przyczynowych i w pytaniach zawisłych, gdy tymczasem w łacinie zdania tego rodzaju kładą się w trybie łączącym np! (skutkowe). *Ea est hominum natura, ut aliena melius videant, quam sua*. Taka jest natura ludzi, że lepiej widzą obce rzeczy niż swoje. (Przyczynowe). *Quum sint in nobis consilium ratio, prudentia, necesse est, Deum haec ipsa habere majora*. (Cicero). Kiedy my mamy i t. d. (Pytanie zawiste). *Incertum est, quo nos loco mors expectet*. Niewiadomo, gdzie nas śmierć czeka.

2) W języku łacińskim kładą się w konjunktiwie wszystkie zdania poboczne drugiego rzędu, a zatem wszystkie zdania poboczne w mowie zeleżnej, gdy tymczasem w języku polskim stopień podrzędności na zmianę trybu żadnego nie wywiera wpływu, np.: *Omnes aegrotis recta consilia dant, quum valeant*. Wiadomo, że wszyscy dają chorym dobre rady, kiedy są zdrowi.

3) W zdaniach czasowych kładzie się w języku polskim bezwzględnie *indicativus*, w języku łacińskim zaś po *quum* (kiedy, gdy) kładzie się *indicativus* po czasach głównych, a po historycznych *conjunctivus*, np.: *Antigonas quum adversus Seleucum dimicaret in proelio occisus est*. Antygon poległ, kiedy walczył przeciw Seleukowi.

4) W reszcie zdań pobocznych użycie trybów w obu językach prawie w niczem się nie różni. I tak w zdaniach celowych i w ogóle w zdaniach nie rzeczywistą, ale tylko zamierzoną, albo dopiero w myśli będącą czynność wyrażających, kładzie się w obu językach *conjunctivus*, np.: Boję się Miłościwy Królu, iż by kto nie rozumiał, że swoją rzecz prowadzę, gdy o pospolitej mówić będę. (Górnicki). *Timeo, ne aliquis sentiat etc.*

Największa różnica zachodzi między łaciną a polszczyzną co do użycia *infinitivu*. Niema bowiem w polszczyźnie tak zwanego, a tak częstego w łacinie *accusativu cum infinitivo*, ale zastępuje się go przez zdanie poboczne. Również niema w języku polskim tak zwanego *infinitivus historicus*, ale zastępuje się go przez *praesens historicum* np.: *Tylko wszedł, a Szwed go za głowę, my go wydzieramy, a tam go znowu zapraszają, małośmy chłopca nie rozerwali, aż pocznie wołać etc.* (Pasek).

Wyraz bezokoliczny czyli *infinitivus* przybiera także często znaczenie rzeczownika, mianowicie kiedy w zdaniu zastępuje miejsce podmiotu lub orzeczenia. Użycie to *infinitivu* wspólném jest polszczyźnie i łacinie np.: *Nie jest to rzeczą przedsięwzięcia mego wyliczać te, którzy ku dostojęństwu przyszli.* (Górnicki). *Dobrze wino uspić umie, kto je sporą czasą pije.* (Tenże). *Turpe est mentiri.*

Na dokończenie porównania składni w obu językach należy się jeszcze zastanowić nad użyciem w nich strony biernej. Użycie formy biernej w niektórych wypadkach jest koniecznością, mianowicie np.: gdy widzimy spływającą czynność na jaki przedmiot, a nie wiemy, kto jest sprawcą téj czynności, (np.: żołnierz został zabity; gdy nie wiemy, kto go zabił, musimy użyć wyrażenia biernego). Atoli gdy w języku łacińskim forma bierna rezległe ma zastosowanie i tak jest wydoskonaloną, że każdy czasownik przez wszystkie czasy z łatwością w niej odmieniać się może, nie tak w języku polskim, w którym tylko w ostatniej konieczności się używa. W ogólności można powiedzieć, że duch języka polskiego nie znosi formy biernej i ile możności stara się wyrazić wszystko w formie czynnej. Gdy nadto formy biernej inaczej urobić nie możemy, jak tylko przez złożenie, co zwieżłości i gładkości języka przeszkadza, w miejsce zaś jój mamy gotowe inne sposoby mówienia, jak np. wyrażenia nieosobowe lub zwrotne; przetoż w je-

zyku polskim forma bierna w rzadkich tylko wypadkach się używa i zazwyczaj przez wyrażenia nieosobowe zastąpioną bywa, np.: zamiast: Gdy już miasto wziętém i złupioném było, spaloném następnie zostało, — lepiej i zwieźlélj jest powiedzieć: Gdy już miasto wzięto i złupiono, spalono je następnie.

Porównawszy tak składnię języka polskiego i łacińskiego w najważniejszych punktach, przechodzimy teraz do porównania budowy zdań w obu językach, która to budowa na stósowném ustawieniu wyrazów w zdaniu, czyli na tak zwanym szyku wyrazów polega. Pod tym względem oba języki mają wielką swobodę i to jest nie małą ich zaletą. Jak w łacinie tak i w polszczyźnie szyk wyrazów w zdaniu zawisł najwięcej od mówiącego, który stosownie do swojego zamiaru, do myśli, którą chce uwydatnić, do pojęcia, na które największy kładzie nacisk, albo ze względu na dźwięczność mowy, w takim wyrazy stawia porządku, jaki celowi jego najlepiej odpowiada. Z tego powodu stałych także prawideł o szyku wyrazów w obu językach postawić nie można, nie dlatego żeby pod tym względem panowała dowolność, każda bowiem zmiana szyku wyrazów w myśli lub uczuciu mówiącego, albo téż w dźwięczności języka musi mieć swoje uzasadnienie, ale jedynie z powodu, że ta myśl, a tém bardziej uczucie w pewne stałe prawidła całkowicie ująć się nie da, nie może więc być i dla szyku wyrazów stałych zupełnie prawideł, chyba to jedno, że się do myśli i uczucia mówiącego stósować winien. Ze jednak wzgląd także na dźwięczność mowy, a przytém i na pewną logiczność w układzie wyrazów zachowany być musi, przetoż są także i pewne prawidła, do których przy szykowaniu wyrazów stósować się należy. Niektóre z nich są wspólne obu językom, niektóre właściwe tylko językowi polskiemu lub łacińskiemu. Chcemy podać jedno i drugie.

Szyk w ogóle jest dwojaki, jeden normalny czyli prosty, drugi przestawny. Normalny jest wtedy, jeżeli wyrazy następują po sobie w naturalnej kolei t. j. jeżeli to, co jest logicznie pierwszym, czyli rządzącem stoi na pierwszym, to zaś, co jest rządzoném, albo tylko dodatkowém, uboczném, zajmuje drugie miejsce. Jeżeli zaś jest taki porządek wyrazów, który odstępkuje od tych reguł i w innej dowolniejszej kolei części zdania ze sobą łączy, wtedy jest szyk przestawny. W normalnym zatém szyku przedmiot stoi na pierwszym

miejscu, potem idą określenia podmiotu, potem, jeżeli orzeczeniem jest imię, więc najprzód łącznik, a potem samo orzeczenie; jeżeli orzeczeniem jest słowo, więc to słowo, a potem wszystkie bliższe określenia orzeczenia. Ale w tém miejscu zachodzi już różnica między językiem polskim a łacińskim. Zasadniczém bowiem prawem budowy łacińskiego zdania jest, że podmiot stoi na początku, orzeczenie na końcu zdania; bliższe zaś określenia obydwóch stoją w pośrodku, tak, że określenia podmiotu po tymże następują, określenia zaś orzeczenia takowe poprzedzają, np.: w zdaniu: Ojciec odjeżdżając darował synowi książki. — wyrazy stoją w szyku normalnym; w łacinie atoli dla dzwięczności języka orzeczenie nawet w takowym, t. j. w normalnym szyku idzie nakoniec: *Pater proficiscens libros filio donavit*. Jeżeli jest kilka określeń podmiotu lub orzeczenia, wtedy w polszczyźnie trzymamy się prawidła, że określenie, które ma bliższą styczność z podmiotem lub orzeczeniem, do których należy, kładzie się bliżej tego podmiotu lub orzeczenia. I tak zwykle na pierwszém miejscu po podmiocie lub orzeczeniu stoi przymiotnik lub przysłówek objaśniający tenże podmiot lub orzeczenie, potem przedmiot czynności, w końcu następuje bliższe oznaczenie czasu, miejsca, lub okoliczności, np.: *Dobroć i łaskawość Cezara nie mogła przecie w umyśle Brutusa zatrzeć uczucia zemsty i żalu za ginącą Rzeczpospolitą*. Jeżeli obok zdania głównego są jeszcze zdania poboczne, naturalne miejsce ich jest tam, gdzieby stały owe wyrazy w zdaniu, które one zastępują. A więc jeżeli zdanie poboczne zastępuje miejsce podmiotu, kładzie się na początku (np.: chociaż się osobiście nie znali, przecie się miłowali), jeżeli zaś miejsce przymiotnika, albo przedmiotu, zdania tak zwane względne, opisowe, albo zawisłe, kładą się we środku (np.: Cezar przeszedłszy Rubikon, przekroczył zakaz senatu, Paweł, który się tyle napracował, nie otrzymał żadnej nagrody). Wszystkie zaś zdania poboczne, które dotyczą tylko dodatkowych okoliczności, idą na koniec np.: *Ku wieczorowi przybyliśmy do Krakowa, który już z daleka widzieć się dawał*. Wszystko to dałoby się także zastosować do łaciny z tą atoli ważną różnicą, że w łacinie czyto jest kilka określeń należących do przedmiotu lub orzeczenia, czy nawet kilka zdań pobocznych, zawsze te określenia lub zdania idą we środek, a słowo będące orzeczeniem zawsze prawie na koniec. Szczególniej ma to miejsce w stylu historycznym np.:

u Liwiusza, np.: *Hannibal recto itinere per Umbriam usque ad Spoletum venit. Hostes, ubi primum nostros equites conspexerunt, impetu facto celeriter nostros perturbaverunt* (Caesar de bello gallico). Orzeczenie bowiem jest główną częścią zdania i na niem główny przycisk spoczywa. Gdy więc orzeczenie kładzie na końcu, łaciński pisarz wyraża przez to, że podmiot z tém wszystkiém, co następuje, służy do tego, aby przygotować do orzeczenia, jako rzeczy głównej i że dopiero w ostatnim wyrazie właściwa myśl zawarta. To utrzymuje czytającego w ciągłym napięciu, które dopiero ustaje z przeczytaniem ostatniego wyrazu. Nie tak w języku polskim: orzeczenie nawet w stylu historycznym może stać w środku zdania, co, być może, odejmuje językowi pewną potoczność i gładkość, zapewnia mu jednak większą swobodę i ruchliwość. Systematyczne, że tak powiem, kładzenie orzeczenia na końcu zdania, lub okresu, zwłaszcza jeżeli ten okres, lub zdanie jest długie, wygląda na proste naśladowanie łaciny i nie może się zgodzić z duchem języka polskiego. Rzadko się téż zdarzy u pisarzy klasycznych polskich znaleźć orzeczenie na końcu, ale zwykle kładą je we środku po określeniach podmiotu, o czém się przekonać można, wzięwszy w rękę Górnickiego, Skargę, lub któregośkolwiek pisarza złotego wieku.

Kolei szyku normalnego, czyli naturalnego, rzadko przecie trzyma się który z języków, a już najmniej języki słowiańskie. Najzgodniej jeszcze ze szykiem naturalnym szykuje swe wyrazy język francuzki, większą swobodę ma już niemiecki, obu językom starożytnym właściwsza jeszcze większa, niż poprzednim niezawisłość, ale najniezawisłsze pod tym względem są języki słowiańskie. W ogóle można powiedzieć, że wymienione prócz słowiańskich języki rzadko kiedy odstępują od właściwego sobie szyku normalnego i chyba tylko wyjątkowo, np. w poezyi, albo w wyższym stylu, pozwalają sobie odstąpić od jego prawideł, kiedy Polacy w mowie nawet potocznej o szyk wyrazów rzadko się pytają i byle tylko nie narazić sensu na dwuznaczność, lub niezrozumiałość, mogą szykować wyrazy według nieograniczonego upodobania, np.: *Nie frasuj sobie Mikołaju głowy, kto ma być królem, już dekret gotowy, przed Bogiem leży*... etc. (Kochanowski). Ważniejsze zasady, któremi się przy wielkiej zkadinań swobodzie, co do szyku wyrazów kierujemy, a które i w łacińskim języku mają swoje zastosowanie, są następujące:

1. Te wyrazy, na które jako najgłówniejsze, szczególniejszą uwagę zwrócić chcemy, kładziemy na początku zdania, np.: Odkryciem Ameryki nie zubożyła się Hiszpania. O książkę, a nie o papier cię prosiłem. To samo w łacinie: *Animorum nulla in terris origo inveniri potest* (Cicero).

2. Można też zwrócić na jaką część zdania szczególną uwagę czytelnika przez to, że się ją położy na końcu, np.: *Użyj dziś Panie nademną litości* (Kochanowski). To samo w łacinie: *Omnis actio vacare debet temeritate et negligentia* (Cicero).

3. Należy też zmienić porządek wyrazów, jeźliby z pozostawienia ich na zwykłym miejscu wynikała albo dwuznaczność, albo rym, albo brak pewnej dźwięczności i pełności brzmienia, np.: nie powiemy: Królowie mają otworzone oczy na się wszystkich ludzi; ale: *Królowie wszystkich ludzi otworzone oczy na się mają* (Górnicki). Albo nie powiemy: Od początku świata złe z dobrem się przeplata, ale: Od początku świata przeplata się złe z dobrem. Także nie powiemy: Przyszła na domy nasze śmierć, wdarła się na ulice nasze, ale: *Przyszła śmierć na domy nasze, wdarła się na ulice nasze* (Skarga).

Nakoniec właściwością jest także mowy polskiej, że zdania poboczne nie powinny nigdy rozrywać zdania, do którego należą, ale stać albo przed, albo po tém zdaniu. Jest to właściwem łacinie, w polszczyźnie zaś chyba wtedy, jeśli się wstawia zdanie sposobem nawiasowym, np.: *Który człowiek ma być dobrze wychowany, temu trzeba, żeby i muzykę umiał* (Górni.). Tu żeby nie rozrywać zdania, położył pisarz zdanie poboczne na początku, zamiast: Człowiekowi, który ma być dobrze wychowany, potrzeba, żeby i muzykę umiał. Można jednak wtrącić zdanie, jeżeli stanowi konieczne bliższe określenie podmiotu i nie jest zbyt długie, np.: *Bóg, który zstąpił z Nieba dla ratunku człowieka, nie odmówi nam swojej pomocy*.

Porównyując teraz zwroty i sposoby mówienia łacińskie i polskie, trzeba nam sobie przypomnieć, cośmy już na początku o wpływie języka łacińskiego na polski napomkli. Rzecz dziwna, powiada Mickiewicz*), że zwrot do pogaństwa, który na zachodzie poczyna się dopiero z wiekiem XVIym, w Polsce daje się już spostrzegać przed

*) Kurs literatury słowiańskiej.

połową XIIIgo wieku. Tłómaczy się to tém, że kraje zachodnie, uniesione mocnym i gwałtownym pędem wieków średnich, nie miały czasu oglądać się na przeszłość pogańską. Bohaterowie chrześcijańscy, owładnięci najszlachetniejszymi ideami, o wiele więcej cenili się od Cezara i Aleksandra i z religii Chrześcijańskiej i z wnętrza ducha swojego, przemienionego przez Chrześcijaństwo, czerpali cały zasób swego tak bogatego i wspaniałego życia. Ten duch Chrześcijański nie wyrósł przecie nagle, ale miał już kilkuwiekową swoją przeszłość, w niej czerpał swą siłę i brał wzór do naśladowania. W Polsce nie podobnego nie było. Nie mieliśmy ani wypraw krzyżowych, ani rycerstwa na wzór szwaleryi niemieckiej, lub francuskiej, ani kronik z opisem tych wszystkich zdarzeń i pamiątek, ani takich myślicieli, jak św. Tomasz, ani poetów później, jak Dante. Skoro więc pojawili się w Europie pierwsi klasycy, a mianowicie historycy i mowcy rzymscy, Polacy acz całém sercem Chrześcijanie, z powodu jednak braku własnych wzorów, chętnie rzucili się do czytania tych starodawnych pomników, z nich uczyli się łaciny, a nawet powoli instytucye rzymskie naśladować poczęli. Już Kadłubek i jego współcześni poczynają pomału dzieje polskie przerabiać na krój łaciński i upatrując podobieństwo między rzeczami, podciągają je pod niewłaściwe wyrazy. I tak senat nazywają *ordo senatorius*; szlachtę, *ordo equestris*. Stan rycerski zdaje im się odpowiadać stanowi patrycyuszów; dostojęństwom nawet nadają tytuły, tłómaczone dosłownie. I tak pierwszy senator kasztelan krakowski jest u nich *princeps senatus*, bo znaleziono, że August nazywał się *princeps senatus*. Później posłowie nie umiając nadać nazwy powołaniu swemu, poczynają się z rzymska nazywać *tribuni* i biorąc sobie za wzór, jak im Liwiusz podał, Grachów i Maryusza, zaczynają działać podług prawideł, zaczerpniętych z historii rzymskiej. Przechowywała się w Słowiańszczyźnie tradycja, że na wiecach, czyli zgromadzeniach ludu, aby otrzymać jednomyślność, opierających się nawet biciem zmuszano, aby tak, jak większość głosowali. Dawny ten zwyczaj, w którym tkwiła ta myśl, że bez jednomyślności, prawa, obowiązującego wszystkich, być nie może, wytłómaczyli sobie nasi trybunowie polscy wyłącznie na swoją korzyść i zuzurpowali dla siebie prerogatywę dawnych trybunów rzymskich zakładania *veto* i niweczenia tém postanowień senatu. To *veto* wzrosło potem aż do *liberum veto* w ostatniej najzgubniejszej formie. Nawet ten wyraz rzeczpospolita robi straszne zamieszanie pojęć.

Przez ten wyraz w średnich wiekach rozumiało się każde państwo, nawet najbardziej monarchiczne: cesarstwo niemieckie, czy tureckie. Ale Polacy wszystko przyjmując od Rzymian i tłómacząc sobie na sposób rzymski, wnet myślą poczęli sięgać aż do rzeczpospolitych greckich i rzymskich i różnych o nich Platonowych i Arystotelesowych teorii i na wzór ich własną swoją konstytucyą przekształcać, co wszystko prowadziło do niesłychanego zamieszania pojęć i najniedorzeczniejszych teorii z całą powagą nieraz na sejmach wygłaszanych.

Przytoczyliśmy tu w streszczeniu te, acz nieco za długie uwagi Mickiewicza, z nich bowiem okazuje się, jak głęboko i jak oddawna język i instytucje rzymskie zaczęły wnikać w ducha narodu i przekształcać jego pojęcia. Szło zatem, że i mowa polska nie tylko co do składni język łaciński naśladować, ale nadto i to jeszcze, jak się zdaje, wprzód, wyrazy łacińskie sobie przyswajając i za polskie podawać je zaczęła. I tak Kochanowski w utworach swoich lirycznych, lub opisowych, a jeszcze więcej w dramacie, nie tylko duchem i układem tych tworców przypomina Wirgilego, Owidyusza, pisarzów greckich, a najczęściej Horacego, ale też wyrażenia i zwroty, a nawet całe wiersze od nich bierze. Tak np. podobny jest początek Eneidy i Szaichów: „*Wojnę powiedzieć, myśli, serce moje*“. „*Arma virumque cano etc.*“ Albo w pieśni: „*Stateczny umysł pamiętaj zachować, jeżeli cię pocznie nieszczęście frasować*“, co odpowiada Horacyuszowskiemu: „*Aequum animum memento servare.*“ Albo w *Epitalamium* na wesele Radziwiła: „*Nie zawdy bystre wiatry morze przedymają.*“ To ostatnie odpowiada łacińskiemu: *perflare*; albo w pieśni o fortunie: „*Skoro ta zniknie, tył każdy podawa*“; ostatnie wyrażenie odpowiada łacińskiemu *tergum dare*. Pominąwszy już Dryady, Pieridy, Helikony, Ossy i cały ten tak bogaty arsenał mitologiczny, którego Kochanowski tak często używa, w Odprawie posłów greckich, czyliż nie zdaje się, jakby to Sofokles, albo Euripides śpiewał:

O białoskrzydła, morska pławaczko,
Wychowanico Idy wysokiej
Łodzi bukowa, któraś gładkiej
Twarzy pasterza Pryamczyka,
Mokremi słonych wód ścieszkami
Do przeźroczystych Eurotowych
Brodów nosiła etc.

Z prozaików weźmy np. Górnickiego. Czytając Dworzanina, nietylko natrafia się tam na zdania i okresy, których układ i budowa więcej łacińska, jak polska, ale i na wyrażenia i zwroty żywcem z łaciny wzięte, np.: a mógł się wywabić ten, któryby prostoty mojej poratował, *qui simplicitatem meam adjuvaret*; na co kosztów, ani starania nie litował, *sumptui parcere*; obmyślał dobro pospolite, *providere bonum publicum*; pozbyć głupstwa, *carere stultitia*; strzymać się wina (zamiast od wina), *abstinere vino*; co być niejako nie może, *quod nequaquam fieri potest*; do więzienia brać mnie nie może, aż przekonanego prawem, *nisi convictum jure etc.* Jeden Rej, który, jak wiadomo, kształcił się zupełnie samorodnie i pisarzy greckich i łacińskich albo mało, albo wcale nie rozumiał, zachował też największą czystość i świeżość języka i toby chciał dziś szukać pierwotnych zasobów mowy słowiańskiej, u niego by ich najwięcej znalazł. Wszyscy inni pisarze kształcąc się na wzorach łacińskich, wciągają w pisma swoje nietylko składnię, ale zwroty i wyrażenia łacińskie. Tak przedewszystkiém prócz wymienionego już Górnickiego, Kromer, Orzechowski, a po części Wujek i Skarga, chociaż ten ostatni ma swą własną, w duchu swoim wygrzaną, a na Biblii i Ojcach Kościoła wykształconą polszczyznę. Przyznać jednak należy, że zwroty te i wyrażenia, mimo tego, że wieje w nich duch łaciny, w doskonałej jednak polskiej przedstawiają się szacie i nietylko nie psują czystości języka, ale nadto z powodu wewnętrznego powinowactwa obu języków, o którym my już wyżej napomkli, doskonale do języka polskiego się nadają, do ukształcenia i zbogacenia takowego nie mało się przyczyniając. Dlatego też Kromer (choć ten bardzo mało po polsku pisał), Górnicki, Orzechowski, a z poetów Kochanowski, Kłownowicz, Szymonowicz, mimo tego, że tak wiele z łaciny zaczerpli, wzorowymi jednak dla nas pod względem języka być nie przestali. Dopiero później zaczęto zwroty i wyrażenia łacińskie nie przepolszczać, jak w XVI-tym wieku, ale żywcem je po łacinie podawać i w mowę polską wplatać, albo tylko zakończenie polskie im dodawać, co oczywiście do skażenia i upadku mowy polskiej doprowadzić musiało.

Objmując teraz jednym poglądem wszystko, cośmy o wpływie języka łacińskiego na polski, o ich podobieństwach i różności pod względem składni, budowy zdań i zwrotów powiedzieli, musimy przyznać, że język łaciński oddał wielkie przysługi językowi pol-

skiemu w XVIym wieku, atoli tak długo, dopóki pisarze nasi zachowywali pewne mądre umiarkowanie i używając języka łacińskiego, jako wzoru i bodźca do wydobywania skarbów języka polskiego, nie dali się mu przecie rozwieliżyć i zagłuszyć prawie zupełnie ziarno polskie, jak się to później stało. Dlatego i język polski w XVIym wieku zachował całą swoją właściwość i choć nie mógł dorównać językowi łacińskiemu pod względem jędrności, plastyczności, potoczystości i siły, za to przewyższył go pod względem obfitości wyrażań, swobody składni, a nadewszystko śpiewności i dźwięczności, której niedostaje językowi łacińskiemu. Ostatecznie można powiedzieć, że mowa łacińska, to owoc kombinacji rozumu, podczas gdy mowa polska, to przeważnie owoc natchnienia serca, któremu się materyał językowy bez oporu poddawał.

X. Dr. J. Bukowski.

WIADOMOŚCI SZKOLNE.

I.

Kronika zakładu.

Wstępne egzamina tudzież poprawcze odbywały się od 28 sierpnia do 6 września 1879 r. Rok szkolny rozpoczęto dnia 1 września uroczystém nabożeństwem w kościele OO. Dominikanów. W tymże miesiącu odbył się poprawczy egzamin dojrzałości.

W składzie grona nauczycielskiego zachodziły w ciągu roku następujące zmiany: Wys. c. k. Ministerstwo W. i O. zamianowało egzam. zastępcę p. Józefa Winkowskiego rzeczywistym nauczycielem gimnazjum w Rzeszowie, profesora zaś Ignacego Króla przeniósł do gimnazjum w Jaśle. Wysoka Rada szkolna krajowa przeniósł egzam. zast. p. Teodora Wasylewskiego do gimnazjum w Nowym Sączu, a mianowała egzam. aplikanta p. Jana Krawczyka zastępcą nauczyciela w II lwowskiém gimnazjum, przeznaczając równocześnie do tutejszego zakładu pp. Wawrzyńca Waškowskiego z krakowskiej szkoły realnej i Bronisława Mrawinczyca ze szkoły realnej w Jarosławiu, tudzież jako aplikanta p. Józefa Przybylskiego.

Naukę stenografii objął po p. Emilu Klimku Dr. Stanisław Balicki, naukę śpiewu po Sebastyanie Jaworzyńskim p. Walenty Dec. Nadetatowy nauczyciel p. Jan Szutkiewicz udzielał nauki języka angielskiego za osobném honoraryum.

Dzień Imienin Najjaśniejszego Pana, jak również Najjaśniejszej Pani obchodzono uroczystie; podobnież urządzano w drugiem półroczu żałobne nabożeństwa za duszę śp. Cesarzów Franciszka I i Ferdynanda I.

W pamiętnej uroczystości urządzonej w sali amfiteatralnej w gimn. św. Anny dla uczczenia Jubilatata europejskiej sławy. J. I. Kraszewskiego brała tutejsza młodzież szkolna wraz z profesorami żywy udział. Jak corocznie tak i w tym roku urządzili uczniowie klasy najwyższej wieczorek ku uczczeniu pamięci Adama Mickiewicza. Program tego artystycznego popisu obejmował między innemi także „Ode do młodości“ odśpiewaną według kompozycyi dyrektora zakładu. Dochód z wieczorka dostał się następnie ubogim uczniom.

Z powodu chorób, jakie w ciągu roku nawiedzały kilku członków grona, potrzeba było urządzać zastępstwa przez innych współpracowników zakładu. I tak: w miesiącu wrześniu 1879 za p. Br. Mrawinczyca, w październiku za p. W. Waśkowskiego, w styczniu 1880 za p. Wł. Lecha, od połowy zaś lutego do połowy marca uwolnił dyrektor prof. Jul. Lizaka z powodu, że w jego rodzinie zapanowała była ospa. Z podobnej przyczyny nie funkcjonował począwszy od kwietnia dyr. T. Stahlberger, którego zastępował gorliwy kolega K. Brzeziński, a w czasie wakacyj prof. Dr. St. Stodolak. Jeszcze w miesiącu maju zachorował niebezpiecznie nauczyciel Dr. Stan. Zaręczny, któremu później udzielono dłuższego urlopu. Pomimo tak licznych przeszkód nauka szkolna prawie nie doznawała przerwy lub jakiegokolwiek ujmy, a to dzięki rzadkiej solidarności i wzajemnej ofiarności kolegów, tudzież poczuciu obowiązków względem całego zakładu.

W miesiącu maju odbył c. k. Inspektor gimnazyów Wny Antoni Czarkowski wizytację całego zakładu, poczem udzielił zgromadzonym członkom grona swych światłych uwag pedagogicznych i dydaktycznych, oraz cennych wskazówek co do dalszego prowadzenia młodzieży, których ściśle przestrzeganie będzie obowiązkiem nauczycieli.

Roczny egzamin dojrzałości odbył się w pierwszej połowie czerwca pod przewodnictwem Delegata do Rady szk. kr. Wgo M. Studzińskiego.

Młodzież katolicka przystępowała jak zwykle 3 razy do spowiedzi i komunii, a w tym roku także do sakramentu bierzmowania.

Rok szkolny zakończono dnia 30. czerwca 1880 r. uroczystém dziękczynném nabożeństwem, tudzież rozdaniem świadectw szkolnych.

Niektóre ważniejsze rozporządzenia Władz szkolnych.

Najwyższém postanowieniem z d. 25 kwietnia 1880 r. Najjaśniejszy Pan zezwolić raczył na powiększenie etatu nauczycieli gimnazjum św. Jacka w Krakowie o dwie posady, począwszy od 1. stycznia 1881 r.

Wys. Ministerstwo podaje normę postępowania przy ewentualnych wnioskach na zmianę dotychczasowych podręczników szkolnych, reskryptem z d. 22. listopada 1879 wskazuje sposób wprowadzenia jednostajnej pisowni niemieckiej, reskryptem zaś z 8. kwietnia 1880 r. podaje normy postępowania przy uwalnianiu nauczycieli od obowiązku sędziów przysięgłych.

Wysoka Rada szkolna krajowa rozp. z d. 5. lutego 1880 r. podaje sposób, jak należy przy układaniu cenzur z historyi powszechnej i fizyki u abiturjentów oznaczać wypadkową.

Wysoka Rada szk. kr. aprobuje dla użytku szkolnego: B. Kozena Atlas geograficzny spolszczył Dr. Janota, uzupełnił Gustawicz, Wiedeń 1879, Geografię powszechną Baranowskiego, Dziedzickiego, Wyd. 2. Lwów 1879; Dzieje monarchii austro-węgierskiej prof. Tomka, przełożył M. Markiewicz, Rzeszów 1877; Mapę statystyczną Galicyi i Bukowiny, opracowali Bodyński i Michałowski; Zoologię obrazową Dra Nowickiego, wyd. 5. Kraków 1880; Wypisy polskie wyd. 4. tom II i III. Lwów 1878; Rys jeografii powszechnej K. Szuberta przełożył Dr. Lenartowicz, Kraków 1880; Wypisy niemieckie na klasę III. E. Hamerskiego, wyd. 2, Lwów 1880; Ćwiczenia łacińskie na kl. V. i VI. ułożył Br. Trzaskowski, wyd. 2. Tarnów 1879; Gramatykę jęz. łacińskiego Dr. Z. Samolewicza, wyd. 2. Lwów, 1879.

Okólnik wys. Rady szk. z d. 31 marca b. r. oznajmia, że począwszy od Nowego Roku wszystkie druki przeczytane będą dyrekcyom z Ekonomatu c. k. Namiestnictwa, tylko za uiszczeniem przypadającej należitości z góry.

II.

SKŁAD GRONA NAUCZYCIELSKIEGO

przy końcu r. szk. 1879/80.

I.	Charakter służbowy, Imię i nazwisko	Przedmioty udzielanej nauki obowiązkowej	Godz. tygodn.	Uwaga
1	Dyrektor Teodor Stahlberger	—	—	
2	Profesor p. Karol Brzeziński.	Język niemiecki kl. Va; hist. i geogr. IIa, IIIab, Va i VII.	17	Zawiadowca biblioteki nauczycielskiej.
3	Profesor p. Aleks. Kościński.	Fizyka kl. IIIab, IVab, VII i VIII; matem. kl. VIII.	18	Zawiadowca gabinetu fizycznego
4	Profesor p. Jan Dutkiewicz.	Język łaciński Ibc.	16	Zawiadowca zbioru książek szkoln. dla ubogiej młodzieży
5	Profesor Dr. Ign. Znamirowski.	Język łaciński kl. Vb i VIII; jęz. polski Vb i VIII.	17	Gospodarz kl. VII.
6	Profesor p. Stanisław Siedlecki.	Język grecki kl. VII. i VIII; jęz. polski kl. VII; propedeut. kl. VII i VIII.	16	Gospodarz kl. VII.
7	Profesor p. Józef Rozwadowski.	Jęz. łac. kl. IVab; język grecki kl. IVa.	17	Gospodarz kl. IVa.
8	Profesor p. Tadeusz Skuba.	Jęz. łaciński kl. Va, VI; jęz. grecki kl. VI.	17	Gospodarz kl. VI.
9	Profesor Dr. Stanisław Stodolak.	Jęz. łac. kl. IIIa i VII; jęz. niem. IIa.	16	Gospod. rz kl. IIIa.

L.	Charakter służbowy, Imię i nazwisko	Przedmiot udzielanej nauki obowiązkowej	Godz. tygodn.	Uwaga
10	Profesor Ks. Dr. Jul. Bukowski.	Religia kl. Iac, IIa, IIIa, IVa, Va, VII i VIII.	16	Exhortator w klasach wyż.
11	Profesor p. Józef Tułasiewicz.	Jęz. niem. kl. IVb; hist. i geog. Ib, IVab i VIII.	18	Gospodarz kl. IVb.
12	Profesor Dr. Karol Petelenz.	Jęz. niem. kl. IVa, VI, VII i VIII.	17	—
13	Profesor p. Julian Lizak.	Jęz. niem. kl. IIIb; matematyka kl. Ia, Vab, i VI.	18	Gospodarz kl. Vb.
14	Nauczyciel Dr. Stanisł. Zaręczny.	Matematyka kl. Ib; naturalna kl. Ib, IIb, Vab i VI.	20	Gospodarz kl. Ib. Zawiadowca gabinetu przyrodn.
15	Egz. zastępca naucz. p. August Mroczkowski.	Matem. Id. IIac, IIIb; hist. nat. Iac i IIa.	18	Gospodarz kl. IIa.
16	Egz. zastępca naucz. p. Jan Rembacz.	Jęz. łaciński. kl. Ia; jęz. grecki kl. IIIb; jęz. niem. kl. IIIa;	17	Gospodarz kl. Ia.
17	Egz. zastępca naucz. p. Karol Rupik.	Język łaciński kl. IIc; jęz. polski kl. IVb; jęz. niem. kl. Ib.	17	Gospodarz kl. IIc.
18	Egz. zastępca naucz. p. Maksym. Pflugrat.	Język łaciński kl. IIIb; jęz. grecki Vb; jęz. niem. Vab.	17	Gospodarz kl. IIIb.
19	Egz. zastępca naucz. p. Jan Dziurzyński.	Matematyka kl. IIIa, IVab i VII.	12	—
20	Egz. zastępca naucz. p. Stanisław Bednarz.	Język łaciński kl. IIa; grecki kl. IVb i Va.	17	Gospodarz kl. Va.
21	Egz. zastępca naucz. p. Maciej Zwoliński.	Matematyka IIb; jęz. polski kl. I i IIb.	9	—

L.	Charakter służbowy, Imię i nazwisko	Przedmiot udzielanej nauki obowiązkowej	Godz. tygodn.	Uwaga
22	Egz. zastępca naucz. p. Józef Taborski.	Jęz. łaciński IIb; polski IIIa; niem. Ia.	17	Gospodarz kl. IIb.
23	Egz. zastępca naucz. Ks. Stanisław Puszet.	Religia kl. Iba, IIb, IIc, IIIb, IVb, Vb i VI.	—	Exhortator w klasach niższ.
24	Egz. zastępca naucz. p. Bronisł. Mrawinczye.	Jęz. niem. IIbc; geogr. i hist. Ic i Vb.	17	—
25	Zastępca naucz. p. Jan Strojek.	Łac. Id; jęz. pol. IIa; niem. Id.	17	Gospodarz kl. Id.
26	Zast. naucz. p. Ign. Krzyszkowski.	Jęz. grecki IIIa, pol. IIc i IVa; niem. Ic.	17	Gospodarz kl. Ic.
27	Zast. naucz. p. Adam Doboszyński.	Hist. i geogr. Iad i VI.	9	—
28	Zast. naucz. p. Władysław Lech.	Jęz. polski Ia, Va i VI; hist. i geogr. IIbc.	17	—
29	Zast. naucz. p. Wawrz. Waśkowski.	Jęz. polski Ibc i IIIb.	9	—
30	Aplikant p. Ignacy Kranz.	—	—	—
31	Aplikant p. Jakób Szczyrbuła.	—	—	—
32	Aplikant p. Józef Przybylski.	—	—	—

Nauczyciele przedmiotów nauki nadobowiązkowej.

L.	Imię i nazwisko nauczyciela	Przedmiot nauoi nadobowiązkowej	Godz. tygodn.
1	p. Karol Brzeziński prof. jak wyżej.	Historya kraju rodzinnego kl. III ^{ab} i VII.	3
2	p. Józef Tułasiewicz prof. j. w.	Historya kraju rodzinnego kl. IV ^{ab} .	2
3	p. Adam Doboszyński zast. naucz. j. w.	Historya kraju rodzinnego kl. VI.	1
4	Dr. Stanisław Stodolak prof. j. w.	Gimnastyka w 3ch oddziałach.	6
5	p. Aleksander Kościński prof. j. w.	Kaligrafia w oddz. I.	1
6	p. August Mroczkowski zast. naucz. j. w.	Kaligrafia w oddz. II. i III.	2
7	Ks. Konstanty Domagalski.	Jęz. francuski w 3ch oddziałach.	6
8	p. Saturnin Świerzyński naucz. nadetatowy.	Rysunki w 3ch oddziałach.	5
9	Dr. Stanisław Balicki naucz. nadetat.	Stenografia w 2ch oddziałach.	2
10	p. Walenty Dec naucz. nadetat.	Śpiew w 4ch oddziałach.	4
11	p. Jan Szutkiewicz naucz. nadetat.	Język angielski.	2
12	p. Maurycy Duszak naucz. nadetat.	Religia Mojż. w 3ch oddz. Nauka obow. dla uczn. wyzn. Mojż.	3

III. ROZKŁAD NAUK.

Klasa I.

L.	Przedmiot nauki	Godz. tygodn.	Treść nauki	Autor książki szkolnej
1	Religia	2	Nauka wiary i obyczajów.	Katech. Schustera (Zielińskiego).
2	Język łaciński	8	Nauka o formach prawideł. Co tydzień wypracowanie szkolne	Gram. Samolewicza. Przykłady Znamirowskiego 1876.
3	J. polski	3	Odmiana imion, nauka o zdaniu pojedynczym, pierwsze zasady głosowni i pisowni. Czytanie, opowiadanie i wyuczanie się na pamięć ustępów. Co dziesięć dni praca piśmienna.	Gram. Małeckiego. Wypisy tom I. 1875.
4	J. niemiecki	6	Odmiana imion i czasowników, nauka o zdaniu pojedynczym. pisownia przy danej sposobności. Co tydzień wypracowanie szkolne.	Gram. Schobera (Rebena) wyd. 2. Wyp. Rebena (Poppera) wyd. 2. 1875.
5	Geografia	3	Wstępne pojęcia z kosmografii i geografii matematycznej, opis powierzchni ziemi według jej naturalnych własności, wiadomości najważn. z politycznej geografii, czyt. i rys. map.	Bellinger'a wydanie 10te 1876.
6	Matematyka	3	W I półroczu tylko arytmetyka, w II zaś 2 g. geometrii a 1 rytm. Cztery działania, podzielność liczb, ułamki. O liniach prost., kątach i trójkąt. Częste ćwiczenia domowe, a co 2 tygodnie szkolne.	Arytmetyka Bączalskiego. Geometria Mocnika (Sternala) I.
7	Historia naturalna	2 27	Ssawce i bezkręgowce.	Zoologia obrazowa Nowickiego wyd. 4.

Klasa II.

L.	Przedmiot nauki	Godz. tygodn.	Treść nauki	Autor książki szkolnej
1	Religia	2	Dzieje starego zakonu	Schuster (Rodecki).
2	J. łaciński	8	Formy nieprawidłowe z powtórzeniem prawidłowych, części mowy nieodmienne	Gram. Samolewicza. Przykł. Poplińskiego cz. II. wyd. 4. 1879.
3	J. polski	3	Odmiana czasownika, zdanie złożone, składnia zgody, czytanie jak w kl. I. szcj.	Gram. jak w kl. I. Wypisy tom II.
4	J. niemiecki	5	Powtórzenie i uzupełnienie nauki o formach w połączeniu z główniejszemi prawidłami składni i rzędu, tłumaczenie, pisonia. Czytanie, opowiadanie i wyuczanie się na pamięć łatwych ustępów z wypisów.	Wypisy i Gramatyka jak w kl. I.
5	Geografia	4	2 Geogr. fizyczna i polityczna Azji i Afryki. Oro- i hydrografia Europy, szczegółowy opis południowej i zachodniej Europy. 2. Dzieje starożytne sposobem biograficznym.	Geogr. Wislickiego (Baranowskiego i Dziedzickiego). Welter (Sawczyński) I.
6	Matematyka	3	Arytm. w I. półr. 2, w II. p. 1 g.; stosunki, proporcye, reguła trzech, miary, wagi i monety. Geom. własności trójkątów, czworoboków, wieloboków, obliczanie i przemiana figur prostokreślnych.	Mocnik dla kl. II.
7	Historia naturalna	27	W I. półroczu zoologia: ptaki, gady, płazy i ryby. W II. półroczu: botanika.	Zoologia jak w kl. I. Botanika Hückla.
		27	Wszystkie ćwiczenia piśmienne jak w kl. I.	

Klasa III.

l.	Przedmiot nauki	Godz. tygodn.	Treść nauki	Autor książki szkolnej
1	Religia	2	Dzieje nowego zakonu.	Schuster (Rodecki).
3	J. łaciński	6	Składnia zgody i przypadków. Czytanie z Korneliusa Neposa: żywoty Miltiadesa, Temistoklesa, Arystydesa, Lizandra, Pelopidasa, Hannibala i Katona. Co dni 14 praca domowa, co miesiąc szkolna.	Gram. Samolewicza. Jerzykowskiego Kornelius Nepos i ćwiczenia część I.
3	J. grecki	5	Odmiana prawidłowa imion i czasowników. W II półr. co dni 14 zadanie domowe a co miesiąc raz szkolne.	Gram. Curtiusa (Sternala i Samolew.) Ćwiczenia Schenkla (Samolewicza).
4	J. polski	3	Nieodm. części mowy, składnia rządu, nauka o słowie pisownia i interpunkcyja, czyt. jak w kl. I. Co dni 14 praca piśmienna.	Wypisy tom III.
5	J. niemiecki	4	Składnia zgody, rządu i szyku; czytanie jak w klasie II. Co dni 10 praca piśmienna.	Gram. jak w kl. II. Wypisy jak w kl. I.
6	Geografia i historia	3	Szczegółowy opis Europy północnej, wschodniej i środkowej z wyjątkiem Austrii; Ameryka i Australia. Dzieje wieków średnich.	Welter (Sawczyński) t. 2.
7	Matematyka	3	Rozkład godzin jak w kl. II. Cztery działania literami, potęgi, pierwiastki, skrócenia, przemiany. Podobieństwo figur, nauka o kole.	Moćnik dla kl. III.
8	Nauki przyrodnicze	2 28	W I. półroczu Mineralogia. W II. półroczu początki fizyki.	Mineral. Pokornego. Fizyka Urbańskiego 1868.

Klasa IV.

L.	Przedmiot nauki	Godz. tygodn.	Treść nauki	Autor książki szkolnej
1	Religia	2	Wykład obrzędów i zwyczajów religijnych.	Liturgika ks. Jachimowskiego.
2	J. łaciński	6	Nauka o czasach i trybach, oratio obliqua, supinum, gerundium. Caesar de bello gallico, 80 rozdziałów.	Gram. Samolewicza. Cezar w. Hofmanna. Ćw. Jerzykowskiego Cz. I.
3	J. grecki	4	Odmiana czasowników na „ω“ począwszy od perf. act.; odmiana czasowników na „μν“, odmiana niewzorow. czasownika.	Jak w kl. III.
4	J. polski	3	Nauka o zdaniu złożoném, składnia szyku, nauka o wierszu, najzwyczajniejsze formy stylu. Czyt. z rozbiorem stylistycznym.	Wypisy t. IV. 1874.
5	J. niemiecki	4 ⁵	Ukończenie i powtórzenie gramatyki. Czytanie jak w kl. II.	Gram. jak w kl. I. Wypisy Rebena.
6	Geografia i historia	4	I. półr. Nowsze dzieje z uwzględnieniem związku ich z dziejami Austrii. Powtórzenie geografii Europy. II półr. Szczegółowa geografia monarchii austro-węgierskiej	I. Sawczyński t. 3. II. Dr. Szaraniewicza geografia
7	Matematyka	3	Stosunki i proporcye składane z zastosowaniem do rachunków praktycznych, równanie 1go stopnia. Stereometria.	Arytm. i geometrya Moënika. (Krawczykiewicza).
8	Fizyka	3	Mechanika, akustyka, magnetyzm, elektryczność, optyka.	Urbański.
		29	Wszystkie piśmienne prace jak w kl. III.	

Klasa V.

L.	Przedmiot nauki	Godz. tygodn.	Treść nauki	Autor książki szkolnej		
1	Religia	5	Apologetyka i dogmatyka ogólna.	Martin (Jachimowski).		
2	J. łaciński	6	Liwiusz 100 rozdz. Owidyusz 1400—1500 wierszy. Prozodyka i metryka. Powtórzenie gramatyki o przypadkach. Co dni 14 praca domowa, co miesiąc szkolna.	Liwiusz i Owidyusz wyd. Gryzara; Przykł. Jerzykowski. część 2. Gramat. Meiringa p. Znamirowskiego.		
3	J. grecki	5	Nauka o przypadkach. Lektura Ksenofonta i Homera Iliady ks. I.	Gram. jak w kl. III. Schenk (Borzemski) Hoheggera Ilias.		
4	J. polski	3	Najgłówniejsze formy języka staropolskiego na podstawie lektury. Sprawozdanie z lektury prywatnej. Co trzy tygodnie wypracowanie szkolne.	Wypisy Mecherzyńskiego t. I. wyd. 2.		
5	J. niemiecki	3	Czytanie w połączeniu z objaśnieniem gramatycznym i stylistycznym, memorowanie celniejszych ustępów. Sprawozdanie z lektury prywatnej Co dni 14 wypracowanie piśmienne.	Wypisy Jandaurka.		
6	Geografia i historia	4	Dzieje starożytne w połączeniu z geografią.	Pütz t. I. tłóm. Niedzielskiego i Gołębiowskiego.		
7	Matematyka	5	Algebra: Wstęp, 4 działania, ułamki, stosunki i proporcje. Geometria: longimetria i planimetria. Co miesiąc wypracowanie szkolne, często ćwiczenia domowe.	Algebra Moćnika w tłóm. Budyńskiego wyd. 2. Geometria Moćnika w tłóm. Staneckiego.		
8	Historia naturalna	<table><tr><td>2</td></tr><tr><td>29</td></tr></table>	2	29	w II. półroczu Botanika. W I. półr. Mineralogia,	Łomnicki
2						
29						

Klasa VI.

L.	Przedmiot nauki	Godz tygodn.	Treść nauki	Autor książki szkolnej
1	Religia	2	Dogmatyka szczegółowa	Jak w kl. 5.
2	J. łaciński	6	Sallusti bellum Jugurthinum. Vergili Georgicon: Laudes; z Eneidy ks. I. Obeznanie się z formą listów. Powtarzanie gramatyki o czasach i trybach.	Wyd. Hofmana. Ćwicz. jak w kl. V. Gram. jak w kl. V.
3	J. grecki	5	Nauka o czasach i trybach Ilias I. X. XVI. Odys I. V. VI.	Jak w kl. V.
4	J. polski	3	Lektura szkolna i prywatna. Dzieje literatury w złotym wieku. Zadania jak w kl. V.	Jak w kl. V.
5	J. niemiecki	5	Jak w kl. V.	Jandaurek dla kl. VI.
6	Historia i geografia	3	Dokończenie historii rzymskiej (od Augusta), Dzieje średnich wieków.	Pütz I, II. (Tatomir).
7	Matematyka	3	Z algebry: potęgi, pierwiastki, logarytmy równania I. stopnia o jednej i kilku niewiadomych. Z geometrii: stereometria i trygonometria.	Jak w kl. V.
8	Historia naturalna	2	Zoologia.	Nowicki.
		29	Wszystkie ćwiczenia piśmienne jak w kl. V.	

Klasa VII.

L.	Przedmiot nauki	Godz. tygodn.	Treść nauki	Autor książki szkolnej
1	Religia	2	Etyka.	Martin (Solecki).
2	J. łaciński	5	Powtarzanie gramatyki, Vergil. Aeneid. VI, VII. Cicero Cat. I, II, de imp. Cn. Pompei. Co dni 14 wypracowanie.	Gram. jak w kl. V. wydanie szkolne. Ćwiczenia Trzaskowskiego.
3	J. grecki	4	Demosthenes Olinth. I. II. III. Sophocles Ajas. Uzupełnienie gramatyki. Zadania jak w kl. V.	Gram. jak w kl. VI. wydanie szkolne
4	J. polski	3	Lektura szkolna i prywatna. Obrazy literatury 17. i 18. wieku. Co miesiąc wypracowanie piśmienne.	Jak w kl. VI.
5	J. niemiecki	4	Lektura szkolna i domowa. Co dni 14 wypracowanie.	Wypisy Sommera.
6	Historia i geografia	3	Dzieje nowożytne.	Popliński.
7	Matematyka	3	Z algebry: Równanie logarytmiczne, szeregi, rachunek procentu złożonego, kombinacje, potęgi dwumianu. Z geometrii: Zastosowanie algebry do geometr., geometria analityczna w płaszczyźnie	Jak w kl. VI.
8	Fizyka	3	Własności ciał, ciepło, chemia. Mechanika ciał stałych i ciekłych.	Chlebowski.
9	Propedeutyka filozofii	2 29	Logika.	Kremer.

Klasa VIII.

L.	Przedmiot nanki	Godz. tygodn.	Treść nauki	Autor książki szkolnej
1	Religia	1	Historia kościelna	(Jachimowski) 1860. Robitsch
2	J. łaciński	5	Tacit. Agricola. Hist. I, II. Ann. III. IV. Horacego 20 ód, 2 satyry, 2 epody, 1 list. Pogląd na literaturę rzymską. Co 14 dni wypracowanie.	Wydania szkolne. Ćwicz. jak w kl. VII.
3	J. grecki	5	Sophocles. Antigona. Plato. Gorgias. Pogląd na literaturę grecką. Zadania jak w kl. VII.	Wydanie szkolne.
4	J. polski	3	Lektura szkolna i prywatna połączona z estetycznymi uwagami. Obraz literatury ostatniego wieku. Wykłady ustne. Zadania jak w kl. VII.	Mecherzyński tom 2. wyd. 2.
5	J. niemiecki	4	Podobnie jak w kl. VII. Pogląd na literaturę niemiecką. Ustne wykłady. Co miesiąc wypracowanie.	Jak w kl. VII.
6	Historia i geografia	3	Dzieje i statystyka monarchii austriacko-węgierskiej w zestawieniu z innymi państwami.	Hannak w tłum. Sternala.
7	Matematyka	2	Zwięźle powtórzenie całego przedmiotu. Częste ćwiczenia.	—
8	Fizyka	3	Mechanika ciał lotnych, uzupełn. i dokończ., Elektryczność, Magnetyzm, Ruch drgający i falowy, Akustyka i optyka.	Jak w kl. VII.
9	Propedeutyka filozofii	2 29	Psychologia.	Zarys psychologii Crügera, p. Z. Sawczyńskiego.

Zmiany na rok szkolny 1880/81.

Książki.

- Dla klasy II. Samolewicz, Przykłady do tłumaczenia
z języka łac. na pol. i z pol. na łac.
Część II. na kl. II. Lwów 1880.
- „ „ VII. Egger, Deutsches Lehr- und Lesebuch
für höhere Lehranstalten, II. Th. I. Bd.
Wien 1877.

Lektura łacińska.

- Dla klasy VII. Verg. Aen. II. VI. XII.
Cic. Cat. IV. in Verrem I.
- „ „ VIII. Tac. Hist. I. II. III.

Lektura grecka.

- Dla klasy VI. Hom. Ilias. I. II. III. VI. X.
„ Odys. VI. IX. XI. XVII.
- „ „ VII. Demosth. Olinth. I. Phil. I. De pace.
Sophok. Elektra.
- „ „ VIII. Soph. Philoktetes.
Plato. Apologia. Crito.
-

VI.

TEMATA

a) do prac piśmiennych polskich:

Klasa Va.

1. Jaka praca, taka płaca.
2. Treść pieśni o „Pułku Igora.“
3. O ile klimat i położenie kraju wpływają na rozwój narodów?
4. Wpływ Fenicyan na rozwój żeglugi, handlu i przemysłu.
5. Wrażenia z wycieczki na święta Bożego Narodzenia.
6. Wychowanie młodzieży u Spartan porównać z dawną karnością w Polsce. (Na podstawie opisów o prawach Likurga i pamiętników Karpińskiego i Benedykta Winnickiego).
7. Zasługi Leonidasa i Temistoklesa około dobra ojczyzny.
8. Utworzyć bajkę na przysłowie: „Kto się na gorącym sparzy, ten na zimne dmucha.“
9. Ważniejsze obrazy z bitwy pod Grunwaldem opisu Długosza.
10. Una hierundo non facit ver.
11. Młodość Cyrusa a Aleksandara W.
12. Porównanie drugiej wojny punickiej z trzecią.

Klasa Vb.

1. Obraz powodzi.
2. Osnowa poematu: „Wyprawa Igora na Połowców.“
3. Sady u dawnych Czechów. (Na podstawie poematu: „Sąd Lubuszy“).
4. Zdobyćcie zamku Kruwoja przez wojska czeskie pod wodzą Czestmira. (Na podstawie poematu: „Czestmir i Własław“).
5. Podanie o założeniu Rzymu. (Według Liwiusza).
6. Jakie pożytki ludzie mają ze zwierząt dzikich?
7. Utworzyć bajkę na stwierdzenie prawdziwości przysłowia: „Dotąd dzban wodę nosi, aż się ucho urwie.“
8. Przyjemności i zabawy w porze zimowej.
9. Obraz wieku złotego. (Według Owidyusza).
10. Przyjaciół a pochlebca.

11. Jakim sposobem Hannibal przeprowadził słonie przez Rodan? (Według Liwiusza).
12. Przemienienie Likaona na wilka. (Opowiadanie według Owidego).

Klasa VI.

1. Pobyt na wsi w porze jesiennej.
2. Jak się dopełniają wzajemnie historia i geografia i jaki pożytek odnosimy z nauki tych przedmiotów?
3. Jakie myśli i uczucia budzi w nas widok pamiątek narodowych na zamku w Krakowie.
4. O ile jest wymowa koniecznym życia publicznego warunkiem?
5. Świat roślinny w naturze a w cieplarni.
6. Nie porzucaj nadzieje.
Jakoż się kolwiek dzieje. (Kochan.).
7. Streścić 19ty tren Kochanowskiego „Albo sen“ i wskazać jego znaczenie.
8. Gutta cavat lapidem non vi sed saepe cadendo.
9. Objąsnić chór w dramacie: „Odprawa posłów greckich.“
10. „Dworzanin“ Górnickiego a „Żywot poczciwego człowieka“ Reja.
11. Objąsnić przysłowie: „Kto rano wstaje, temu Pan Bóg daje“ i zastosować odpowiednie przysłowia łacińskie i niemieckie.
12. Dla czego Polska nie brała udziału w wyprawach krzyżowych?

Klasa VII.

1. Znaczenie kazań sejmowych Skargi.
2. Przebieg myśli w pierwszej mowie olintyjskiej.
3. Szczęśliwy, kto przestał na swoim.
4. Osnowa „Odprawy posłów greckich“ Kochanowskiego.
5. Przybycie Eneasza do Italii. (Według Wergilego).
6. Życie Demostenesa.
7. Szkoła i życie.
8. O ile przyczyniają się podróże do wykształcenia człowieka?
9. Przeciw jakiej wadzie społeczeństwa swojego powstaje Naruszewicz w satyrze: „Chudy literat.“
10. Osnowa komedyi Bohomolca: „Ubogi pokorny.“
11. Porównanie liryków Kochowskiego z pieśniami Kochanowskiego.
12. Jak motywuje Sofokles samobójstwo Ajaxa?

Klasa VIII.

1. Rozwinąć i uzasadnić myśl zawartą w dwuwierszu:
„Cierpi człowiek, bo służy sam sobie za kata,
Sam sobie robi koło i sam się w nie wplata.“
2. Znaczenie pieśni i podań ludowych w literaturze.
3. Stanowisko Kazimierza Brodzińskiego w dziejach literatury.
4. Charakter Agrykoli. (Według Tacyta).
5. Które okoliczności i stosunki wpłynęły korzystnie na autorstwo Mickiewicza a które niekorzystnie?
6. „Virtutem incolumem odimus,
Sublatam ex oculis quaerimus invidi.“
7. „Prudens futuri temporis exitum
Caliginosa nocte premit deus.“
8. Stosunek Horacego do Mecenata. (Na podstawie przeczytanych pieśni Horacego).

b) do prac piśmiennych niemieckich:

Klasa V a i b.

1. Die Legende vom Hufeisen. (Inhaltsangabe).
2. Die drei Freunde. (Nacherzählung).
3. Die Kraniche des Ibykus. (Inhaltsangabe).
4. Zeus und das Pferd. (Nacherzählung).
5. Der Graf von Habsburg. (Inhaltsangabe).
6. Zeus und das Schaf. (Nacherzählung).
7. Der heil. Bonifacius. (Nacherzählung).
8. Der Staar von Segringen. (Nacherzählung).
9. Die Ermordung Caesars.
10. Die Verehrung der Krödodile bei den Aegyptern.
11. Johanna Sebus. (Nacherzählung).
12. Der Weinstock. (Nacherzählung).
13. Die Verfassung Solons.
14. Goethes Vaterhaus. (Nacherzählung).
15. Die Schlacht bei Marathon.
16. Arion von Schlegel. (Nacherzählung).
17. Die Pythia.

Klasa VI.

1. Der Sturm. (Schilderung).
2. Was erleichtert uns die Mühe des Lernens?
3. Des Geigers Unfälle. (Nacherzählung).
4. Schilderung einer Feuersbrunst. (Nach Schillers Lied von der Glocke).
5. Hagen im Nibelungenlied. (Charakteristik).
6. Agamemnon und Achilles.
7. Tag und Nacht. (Nacherzählung mit Ausdeutung der Allegorie).
8. Theilung der Erde von Schiller. (Gedankengang).
9. Des Sängers Fluch. (Nacherzählung).
10. Ueber den Nutzen des Wassers in seinen verschiedenen Formen.
11. Mit welchen Hindernissen hatte Möros zu kämpfen auf dem Rückwege nach Syrakus? (Nach Schillers Bürgschaft).
12. Eintheilung und Inhalt des Gedichtes von Lenau: „Der Postillon.“
13. Die Sage von der Gründung Krakau's.
14. Das Glas im Dienste des Menschen.
15. Der Anbruch des Frühlings. (In Briefform).
16. Der Kaiser und der Abt. (Gedankengang).
17. Wie und zu welchem Andenken wird das Osterfest begangen?
18. Bis dat, qui cito dat.
19. Die Fabel der Tragödie von Körner: „Zriny.“

Klasa VII.

1. Die Vulkane und ihre Bedeutung.
2. Bedeutung der Abendmahlszene in Schillers „Maria Stuart.“
3. Das Einsagen und dessen üble Folgen.
4. Die Weichsel in ihrer geographischen Entwicklung.
5. Die Eigenschaften eines tragischen Helden.
6. Talbot und Lionel. (Eine Parallele).
7. In wie ferne ist im Titel der Schiller'schen „Jungfrau von Orleans“ der Zusatz: „romantische Tragödie“ berechtigt.
8. Kenntnisse sind der beste Schatz. (Chrie).
9. Charakteristik der Frauen in Schillers: Wilhelm Tell.
10. Ueber den Nutzen der Eisenbahnen. (Eine Gelegenheitsrede).
11. Schilderung einer Ueberschwemmung.

12. Morgenstunde hat Gold im Munde. (Chrie).
13. Gründe der Verschwörung auf dem Rütli nach Schillers „Wilhelm Tell.“
14. Die Technik im modernen Drama.
15. Was veranlasste Wallenstein Octavio Piccolomini sein volles Vertrauen zu schenken?

Klasa VIII.

1. Die Unbekanntschaft mit der Zukunft ist erspriesslicher, als die Kenntniss derselben.
2. Schön ist der Friede. (Eine Rede).
3. Lessings Bedeutung in der deutschen Literatur.
4. Unterschied zwischen der Malerei und Poesie nach Lessings Laokoon.
5. Unterschied zwischen einem Bedächtigen und Unentschlossenen.
6. Der Pfarrer in Göthes „Hermann und Dorothea. (Charakteristik).
7. Ueber das Wesen der antiken Tragödie.
8. Charakteristik der Hauptperson in Göthes „Götz von Berlichingen.“
9. Der Wojewode in Malczewski's „Maria“ (Charakteristik).
10. Gedankengang der Ode I. 2. von Horaz.
11. Die Handlung in Göthes „Iphigenie auf Tauris.“
12. Freies Thema.

c) do piśmiennego egzaminu dojrzałości:

1. do pracy polskiej: „Rolnictwo i przemysł w parze,
Niosą bogactwo w darze.“
2. do pracy niemieckiej: Suis et ipsa Roma viribus ruit.“
3. do pracy polsko-łacińskiej: Przełożyć na język łaciński z Witwickiego „Wieczory pielgrzyma“ ustęp: „Gdybym teraz...“ do „...Załuskiego.“ (Wypisy polskie dla klasy VIII str. 241).
4. do pracy łacińsko-polskiej: Verg. Aen. VIII v. 341—367.
5. do pracy greckiej: Plat. Apol. c. 20.
6. zagadnienia matematyczne: a) $8^x + 10 \cdot 9^x = 40058$
 $8^x - 2 \cdot 9^x = 31310$
b) Obliczyć powierzchnię obu stref umiarkowanych.
c) Ile potrzeba płaćć rocznie z dołu przez 15 lat na umorzenie długu 15712 złr. licząc procent składany $4\frac{1}{2}\%$?
d) Pod jakim kątem widzenia okazuje się nam przedmiot 150' wysoki w odległości 380'?

V.

Statystyka uczniów.

T Y T U Ł	Klasa I.				II.			III.		IV.		V.		VI.	VII.	VIII.	Razem.
	a	b	c	d	a	b	c	a	b	a	b	a	b				
I. Frekwencja uczniów: w ciągu roku szk. 1879/80 przyjęto:																	
a) uczniów publicznych..	55	37	55	39	37	37	38	52	52	39	36	29	39	51	53	34	683
b) prywatystów.....	1	1	1	—	2	2	—	1	—	—	—	3	—	1	3	1	16
c) uczniów nadzwyczajn.	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	3	6
	58	38	56	39	39	39	38	53	52	39	36	32	39	52	57	38	705
Przy końcu r. szk. 1879/80 było:																	
a) uczniów publicznych..	47	33	43	32	34	33	34	49	4	35	28	25	36	47	48	33	602
b) prywatystów.....	—	—	1	—	1	2	—	1	—	—	—	1	—	1	3	—	10
	47	33	44	32	35	35	34	50	45	35	28	26	36	48	51	33	612
Przy końcu r. szk. 1879/80 było uczniów wyznania:																	
a) rzymsko-katolickiego	33	20	30	20	30	21	26	41	39	30	18	20	28	34	44	25	459
b) grecko-katolickiego...	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
c) ewangelickiego.....	—	—	—	—	—	—	1	1	1	—	—	—	—	—	1	—	4
d) mojżeszowego.....	14	13	14	12	5	13	6	8	5	5	10	6	8	14	6	8	148
	47	33	44	32	35	35	34	50	45	35	28	26	36	48	51	33	612
Przy końcu r. szk. 1879/80 było uczniów rodem:																	
a) z W. Ks. Krakowsk..	34	13	17	16	11	19	20	23	16	13	16	10	13	18	12	16	267
b) z Galicji.....	10	18	26	13	21	14	12	24	23	15	9	15	22	25	30	13	290
c) z innych kraj. austr.	1	—	—	1	—	1	—	—	4	1	—	1	—	1	—	1	11
d) obcokrajowców... ..	2	2	1	2	3	1	2	2	2	6	3	—	1	4	9	3	44
	47	33	44	32	35	35	34	50	45	35	28	26	36	48	51	33	612
Przy końcu r. szk. 1879/80 uczeszczało na naukę:																	
historii krajowej	—	—	—	—	—	—	—	49	45	35	28	—	—	47	48	—	252
języka francuskiego.....	—	—	—	—	—	—	—	—	2	11	3	11	2	6	8	—	43
„ angielskiego	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	—	—	3	1	4	—	11
rysunków.....	12	6	8	5	7	10	2	5	8	7	2	6	2	3	2	—	85
stenografii.....	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6	9	3	8	—	1	—	27
kaligrafii	30	17	32	19	11	6	15	—	—	—	—	—	—	—	—	—	130
śpiewu	—	3	3	—	2	2	1	—	—	2	1	1	2	4	2	—	23
gimnastyki	22	18	12	11	10	14	4	20	8	7	5	9	12	11	5	—	168
II Opłaty uczniów w roku szkolnym 1879/80.																	
a) Opłata szkolna.																	
W I. półr. 1879/80 płaciło																	
całą opłatę	55	36	55	34	17	15	21	31	25	24	20	11	20	28	28	20	440
połowę opłaty	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	1
było uwolnionych od ca- łej opłaty	—	—	—	—	19	21	12	20	24	15	13	15	15	23	27	18	222

T Y T U Ł	Klasa I.				II.			III.		IV.		V.		VI.	VII.	VIII.	Razem.
	a	b	c	d	a	b	c	a	b	a	b	a	b				
W II. półr. 1879/80 płacono																	
całą opłatę	31	17	22	17	16	21	23	32	21	22	16	10	18	26	30	18	340
połowę opłaty.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	1
było uwolnionych od całej opłaty	21	16	22	16	18	14	11	18	24	14	12	16	18	22	23	17	282
Opłata szkolna wynosiła:																	
za I. półrocze.... złr. 4398																	
za II. półrocze ... „ 3405																	
Razem... złr. 7803																	
b) Inne opłaty.																	
Taksę wstępną po złr. 2:10																	
uiściło uczniów	53	31	46	32	4	3	7	6	7	5	3	8	9	2	8	1	225
Datki na środki naukowe po																	
złr. 1 złożyło uczniów ..	58	38	56	39	39	38	53	52	39	36	32	39	52	57	38		705
Wpłynęło:																	
taksy wstępnej złr. 472:50																	
datków. „ 705																	
Razem... złr. 1177:50																	
III. Klasyfikacya uczniów.																	
W I. półr. r. szk. 1879/80																	
otrzymało:																	
stopień celujący:																	
a) uczniów publicznych .	9	1	1	4	4	6	2	4	3	7	2	3	5	1	1	4	57
b) prywatystów	—	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	2
stopień pierwszy:																	
a) uczniów publicznych .	28	22	32	20	18	18	17	31	31	16	15	19	22	34	37	28	388
b) prywatystów	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	2	1	6
stopień drugi:																	
a) uczniów publicznych .	7	2	5	2	4	5	8	8	5	7	9	1	6	8	9	1	87
b) prywatystów	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1
stopień trzeci:																	
a) uczniów publicznych .	9	9	14	8	6	6	4	7	7	7	8	3	2	5	—	—	95
b) prywatystów	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	54	34	53	34	33	35	31	51	46	37	34	26	35	49	50	34	636
W II. półr. r. szk. 1879/80																	
otrzymało:																	
stopień celujący:																	
a) uczniów publicznych .	8	3	3	5	6	6	2	5	4	9	2	4	5	4	1	5	72
b) prywatystów	—	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	2
stopień pierwszy:																	
a) uczniów publicznych .	23	19	22	17	17	12	19	28	22	18	19	16	24	23	35	27	341
b) prywatystów	—	—	1	—	—	2	—	—	—	—	—	1	—	1	3	—	8
stopień drugi:																	
a) uczniów publicznych .	2	1	3	3	1	2	2	2	2	1	—	—	1	5	2	—	27
b) prywatystów	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Do przeniesienia...	33	23	29	25	25	22	23	36	28	28	21	21	30	33	41	32	450

[illegible]

VI.

WYKAZ UCZNIÓW

którzy z dobrym postępem ukończyli klasę.

Klasa Ia.

1. Janczy Franciszek	14. Rostworowski Wład.	26. Leinkram Michał
2. Borucki Aleksander	15. Marfiak Stanisław	27. Stawarski Adam
3. Pawełek Bronisław	16. Grünzweig Henryk	28. Höflich Władysław
4. Bielski Jan	17. Reinhold Maurycy	29. Tałasiewicz Wład.
5. Bartel Julian	18. Hałaciński Tadeusz	30. Himmelblau Rafał
6. Landau Ignacy	19. Marcoin Zygmunt	31. Śmiałowski Wincenty
7. Lizak Julian	20. Stefczyk Kazimierz	32. Fromowicz Efraim
8. Brandowski Ludwik	21. Rausz Wiktor	33. Gajewski Stanisław
9. Seifert Ryszard	22. Doskowski Tadeusz	34. Kottik Mieczysław
10. Himmelblau Abrah.	23. Walz Ferdynand	35. Leinkram Adolf
11. Buttner Wilhelm	24. Zeitner Józef	36. Łobaczewski Adam
12. Jarzyński Tadeusz	25. Padlewski Jan	37. Stefczyk Bolesław
13. Tatka Szczepan		

Klasa Ib.

1. Wyrwa Wojciech	10. Weindling Natan	18. Bzowski Jan
2. Maszewski Stanisław	11. Albinowski Władysław	19. Schmidt Henryk
3. Herstein Bernard	12. Orlean Maurycy	20. Dutkiewicz Jan
4. Gross Jan	13. Dobaj Jan	21. Jaworski Konstanty
5. Michałowski Stan.	14. Baczyński Władysław	22. Kudelski Kajetan
6. Brand Marek	15. Neuberger Leon	23. Baniecki Mieczysław
7. Feiner Izrael	16. Isenberg Leon	24. Mastalski Franciszek
8. Kikiewicz Antoni	17. Machauf Bernard	25. Mortimer Fryderyk.
9. Starmach Wojciech		

Klasa I^c.

1. Tobiczek Kazimierz	12. Moraczewski Jędrzej	23. Szymik Karol
2. Gertler Nachman	13. Kostka Zygmunt	24. Chwalibogowski Leon
3. Gertler Joel	14. Pisiewicz Władysław	25. Kudas Jan
4. Nowak Antoni	15. Socha Edward	26. Gutowski Stefan
5. Weschler Leopold	16. Hawel Teofil	27. Kostka Władysław
6. Elias Henryk	17. Muszyński Tadeusz	28. Landau Saul
7. Selzer Marek	18. Mazuga Franciszek	29. Leser Samuel
8. Parszywka Stanisław	19. Nykaza Jakób	30. Przeworski Jakób
9. Tyrała Wincenty	20. Rottersman Jakób	
10. Wetula Jędrzej	21. Jachimiak Franciszek	Prywatysta:
11. Nebenzahl Baruch	22. Bojarski Walery	Żeleński Ludwik.

Klasa I^d.

1. Burtan Marcin	10. Ludwikowski Stan.	19. Bober Józef
2. Gadocha Józef	11. Meyer Antoni	20. Libman Adolf
3. Kluska Józef	12. Weselski Antoni	21. Lindenberger Adolf
4. Bularz Stanisław	13. Kozłowski Stanisław	22. Ginzig Aleksander
5. Kepler Pinkus	14. Jadomski Józef	23. Kotłowski Kazimierz
6. Kotaś Antoni	15. Radziszewski Józef	24. Kropf Leon
7. Bernhang Adolf	16. Schöppl Jan	25. Lisowski Antoni
8. Dorthheimer Salomon	17. Szumski Jan	26. Rothwein Leon
9. Kucharski Karol	18. Płaszczycza Józef	

Klasa II^a.

1. Chrzanowski Marian	12. Gina Robert	23. Grzybczyk Karol
2. Piekarski Stanisław	13. Orzechowski Bernard	24. Błonarowicz Jan
3. Janiczak Stanisław	14. Gonet Szymon	25. Bojarski Leon
4. Miodoński Franciszek	15. Czajkowski Stefan	26. Hischtin Jan
5. Miernik Wojciech	16. Gajda Ludwik	27. Kozłowski Pankracy
6. Bodyński Józef	17. Wachtel Zygmunt	28. Janicki Ludwik
7. Hochstim Hipolit	18. Wyczasany Jędrzej	29. Rayski Konstanty
8. Bermann Szymon	19. Grzesicki Jan	30. Węgliński Szymon
9. Skuciński Jan	20. Niklewicz Czesław	31. Wojtych Jan
10. Bader Leopold	21. Kwiatkowski Bron.	Prywatysta:
11. Podczaski Julian	22. Kolarczyk Jan	Zalewski Józef.

Klasa II^b.

1. Lubowiecki Julian	5. Skawiński Szczepan	9. Fraenkel Zygmunt
2. Palica Jan	6. Horążak Antoni	10. Pardyak Stanisław
3. Żur Stanisław	7. Rieser Gerson	11. Kramer Herman
4. Milosavljević Jerzy	8. Agatstein Józef	12. Benda Marian

13. Marek Tadeusz
14. Weisło Piotr
15. Leśnak Edmund
16. Namaczyński Jan
17. Grzegorzczak Jan

18. Prusek Józef
19. Isenberg Adolf
20. Marek Roman
21. Podgórski Tadeusz
22. Reifer Arnold

23. Spałek Adam
24. Ziemiński Sylwester
- Prywatysta:
- Podgórny Stefan
- Turnau Jerzy.

Klasa IIc.

1. Brzezowicz Jan
2. Piotrowski Edward
3. Gogella Franciszek
4. Cichulski Bogumił
5. Gazdeczka Wojciech
6. Cholewa Wojciech
7. Marzec Piotr
8. Podliński Walenty
9. Kazanowski Stefan

10. Marfiak Wawrzyniec
11. Rausz Bolesław
12. Goldwasser Abraham
13. Maurizio Edward
14. Landau Saul
15. Morawez Franciszek
16. Morawa Józef
17. Płatek Feliks
18. Zasadni Jan
19. Goldberg Izak

20. Abraham Roman
21. Słoniowski Stanisław
22. Bannet Aron
23. Czajkowski Bolesław
24. Fusiecki Kazimierz
25. Kwiatkowski Maryan
26. Niewolski Franciszek
27. Paruszewski Bolesław
28. Stankiewicz Zygmunt

Klasa IIIa.

1. Bednarski Tadeusz
2. Steinberg Józef
3. Fagner Daniel
4. Plessner Adolf
5. Rozwadowski Jan
6. Hanusiak Stanisław
7. Meyer Ignacy
8. Elias Kazimierz
9. Deiches Samuel
10. Bieleś Jan
11. Kulawik Wincenty
12. Szumski Ignacy
13. Pawlik Antoni
14. Drożdż Jan

15. Zawiliński Henryk
16. Kurkiewicz Stanisław
17. Dyakowski Jan
18. Wachholz Leon
19. Zarancki Władysław
20. Kwiatkowski Stanisław
21. Hahorkiewicz Wład.
22. Peterseim Alfred
23. Szczepczyk Kazimierz
24. Siedlecki Franciszek
25. Brazon Alojzy
26. Biechoński Franciszek
27. Jelonek Eugeniusz
28. Zawadzki Marceli

29. Podwin Adam
30. Niedźwiecki Władysław
31. Piotrowski Emil
32. Rząca Tedeusz
33. Janowski Stanisław
34. Aprill Artur
35. Baniecki Józef
36. Ruebenbauer Zygm.
37. Górski Józef
38. Konrad Józef
39. Kołodziejski Stanisław
40. Matula Eugeniusz
- Prywatysta:
- Kawecki Roman.

Klasa IIIb.

1. Toruński Jan
2. Dziedzic Wojciech
3. Müller Artur
4. Hochbaum Oskar
5. Walicki Albin
6. Pelczar Zenon
7. Woźniakowski Stan.
8. Michałowski Wład.

9. Landau Leon
10. Weigel Edward
11. Deiches Adolf
12. Siarkowski Stanisław
13. Lelek Kazimierz
14. Korytowski Władysław
15. Tomniczak Wawrzyniec
16. Padlewski Stanisław

17. Wechsler Dawid
18. Rumiński Adam
19. Polaszek Władysław
20. Kapuśnik Józef
21. Nowak Wojciech
22. Kluka Franciszek
23. Gędziński Walery
24. Broszkiewicz Wład.

25. Zięba Wojciech	30. Teichmann Jakób	35. Gorliński Kazimierz
26. Radwański Andrzej	31. Berczyński Tadeusz	36. Świder Józef
27. Fox Jan	32. Słapa Wilhelm	37. Kowalski Władysław
28. Garbusiński Sabin	33. Moderski Stanisław	38. Thieberg Artur
29. Jordan Bolesław	34. Lemberger Ignacy	39. Abramowicz Antoni

Klasa IV^a.

1. Bojarski Władysław	11. Czapliński Stanisław	22. Ebner Wiktor
2. Leśniak Józef	12. Łuszczkiewicz Michał	23. Höflich Jan
3. Tatka Franciszek	13. Denkański Jan	24. Mien Juliusz
4. Malec Jan	14. Janicki Franciszek	25. Brzeziński Bronisław
5. Zarański Jan	15. Gęzba Józef	26. Piotrowski Karol
6. Eichner Jakób	16. Kościński Franciszek	27. Tournelle Stanisław
7. Bergiel Andrzej	17. Bednarski Józef	28. Bzowski Kazimierz
8. Pejper Julian	18. Kowalski Mieczysław	29. Koneczny Józef
9. Lebenheim Wilhelm	19. Garbusiński Jan	30. Siedlecki Jan
10. Lewkowicz Dawid	20. Bellisoni Karol	31. Lastowiecki Franc.
	21. Papee Maksymilian	

Klasa IV^b.

1. Beck Abraham	10. Mikołajewski Stan.	19. Benda Roman
2. Tiszlowitz Leon	11. Ebersohn Mojżesz	20. Korecki Leon
3. Weissberg Abraham	12. Dubrawski Stanisław	21. Studnicki Tadeusz
4. Schubert Edward	13. Dattner Maksymilian	22. Markowicz Dawid
5. Bernacki Stefan	14. Mączyński Kazimierz	23. Flasiński Władysław
6. Scholem Salomon	15. Landau Izak	24. Norblin Jan
7. Knycz Michał	16. Berger Józef	25. Michalka Jan
8. Beck Hermann	17. Jachimski Julian	26. Mitschka Kazimierz.
9. Bielat Zygmunt	18. Stefczyk Władysław	

Klasa V^a.

1. Knapik Franciszek	10. Süsskind Elias	19. Rieser Adolf
2. Obtutowicz Czesław	11. Agatstein Albert	20. Walas Stanisław
3. Wojtaszek Jan	12. Prokesch Henryk	21. Fuchs Stanisław
4. Tarnowski Adam	13. Tobiczky Józef	22. Langer Adolf
5. Markiewicz Józef	14. Peiper Leon	23. Spałek Karol
6. Sarga Stanisław	15. Dickmann Ludwik	24. Langsam Gutmann
7. SitarSKI Karol	16. Dąbrowski Ludwik	25. Kaczkowski Mieczysław.
8. Żeleński Władysław	17. Bartyński Maryan	Prywatysta:
9. Hostasch Józef	18. Miętus Karol	Baran Szymon.

Klasa Vb.

1. Szewczyk Franciszek	12. Schwimmer Natan	23. Kirchmayer Adam
2. Rapaport Izrael	13. Henoch Kazimierz	24. Spira Maurycy
3. Kolor Stanisław	14. Rogawski Adam	25. Rappel Rudolf
4. Mycoń Józef	15. Lechicki Jan	26. Hawliczek Bogusław
5. Wsętecka Romuald	16. Lustig Samuel	27. Paschma Rudolf
6. Nędza Franciszek	17. Orange Henryk	28. Mars Tadeusz
7. Borkowicz Karol	18. Meyzner Ludwik	29. Spalke Władysław
8. RamuŃ Stanisław	19. Hęciński Józef	30. Pitzele Leon
9. Hupka Jan	20. Landau Julian	31. Wójcik Piotr
10. Hock Wilhelm	21. Brandowski Stanisław	32. Koperek Franciszek
11. Wójcik Stanisław	22. Meysner Feliks	33. Świerczyński Józef.

Klasa VI.

1. Tilles Samuel	15. Leser Leon	29. Glazór Stanisław
2. Korecki Tadeusz	16. Kozłowski Józef	30. Korn Floryan
3. Dembitzer Izachar	17. Pelikan Wincenty	31. Kapić Jan
4. Schlesinger Ignacy	18. Horowitz Daniel	32. Otto Juliusz
5. Horowitz Maurycy	19. Leśniak Jan	33. Buszek Stanisław
6. Hochstim Adolf	20. Obfidowicz Bronisław	34. Glück Jan
7. Friedmann Izidor	21. Mączka Wojciech	35. Nowotny Kazimierz
8. Popiel Antoni	22. Błaszczak Andrzej.	36. Rutkowski Kazimierz
9. Kościński Adam	23. Grudziński Jakób	37. Słotwiński Feliks
10. Tarchalski Władysław	24. Gałuszka Józef	38. Woźniakoński Antoni
11. Pamm Maurycy	25. Papiz Józef	
12. Hoszowski Władysł.	26. Schmeidler Leon	Prywatysta:
13. Popiel Józef	27. Tislowitz Pinkus	Bolberitz Emil.
14. Kleinberger Józef	28. Bresiewicz Stanisław	

Klasa VII.

1. Włodarczyk Tomasz	14. Ettinger Marcin	27. Prokesch Władysław
2. Jänner Izak	15. Piotrowski Gustaw	28. Grabowski Marian
3. Hoffmann Ephraim	16. Trzebunia Tomasz	29. Dziubczyński Franc.
4. Süsskind Samuel	17. Wachtel Bernard	30. Tabor Bronisław
5. Biesiadecki Kazmierz	18. Żędzianowski Stan.	31. Rozciszewski Erazm
6. Karliński Leon	19. Lehmann Józef	32. Lgocki Henryk
7. Tarnowski Juliusz	20. Dobrzyński Konstanty	33. Kamocki Antoni
8. Niemiłowicz Władysł.	21. Bielczyk Karol	34. Potworowski Gustaw
9. Normanu Izak	22. Tarnowski Zdzisław	35. Radwańki Piotr
10. Hałaciński Kazmierz	23. Jasiński Gustaw	36. Matys Stanisław
11. Handerek Jan	24. Morgenstern Henryk	37. Gromnicki Stanisław
12. Kapała Piotr	25. Rogoziński Tytus	38. Jasiński Feliks
13. Seeliger Ludwik	26. Leichamschneider Jan	39. Kozuchowski Wacław

40. Markiewicz Wincenty
41. Matusiak Jakób
42. Onyszkiewicz Tadeusz
43. Reyzner Bronisław

44. Siemek Wincenty
45. Ulanowski Adam
46. Łobaczewski Tadeusz

Prywatysty:
Furmanik Józef
Kopłowski Jędrzej
Zajac Wojciech

Klasa VIII.

1. Miodoński Adam
2. Kowalski Edmuud
3. Bresiewicz Tadeusz
4. Krokiewicz Antoni
5. Gross Salomon
6. Pisarski Feliks
7. Sroczyński Franciszek
8. Karliński Justyn
9. Ramult Kazimierz
10. Tarnowski Szczepan
11. Mandelbaum Maurycy

12. Jendl Teodor
13. Haitlinger Władysław
14. Kadyi Józef
15. Aronsohn Jakób
16. Gliksmann Natan
17. Josse Franciszek
18. Judkiewicz Henryk
19. Blaschke Józef
20. Agatstein Ignacy
21. Jurkowski Błażej
22. Moszkowski Aleks.

23. Stelcel Feliks
24. Tarasiewicz Tadeusz
25. Jordan Władysław
26. Konieczny Jędrzej
27. Przesmycki Jan
28. Słapa Roman
29. Turecki Franciszek
30. Kaczmarczyk Piotr
31. Kozyra Adam
32. Pitzele Maurycy

Wynik egzaminu dojrzałości w r. 1880.

W mie- siącu	Uczniów	Zgłosiło się	Odstąpiło	Uznano za		Przypu- szczono do egza- minu po- praw- czego	Reprobowano	
				dojrza- łych z od- znacze- niem	dojrza- łych		na pół roku	na rok
Czerwc	tutej- szych	33	—	4	18	7	—	4
	ekster- nistów	7	3	—	4	—	—	—
Wrześniu (egzamin popraw- czy)	tutej- szych	7	—	—	7	—	—	—
	ekster- nistów	14	—	—	13	—	1	—

Wykaz imienny
abituryentów uznanych za dojrzałych w r. 1830.

1) Uczniowie tutejsi.

1. Agatstein Ignacy, ur. d. 15/10 1861 w Krakowie.
2. Aronsohn Jakób, ur. d. 13/12 1861 w Krakowie.
3. Blaschke Józef, ur. d. 11/3 1862 w Krakowie.
4. **Bresiewicz Tadeusz**, ur. d. 25/12 1862 w Krakowie z odznaczeniem.
5. Feliks Glüksman (dwóch nazwisk) Natan, ur. d. 14/10 1860 w Działoszycach.
6. Gross Salomon, ur. d. 15/6 1861 w Krakowie.
7. Haitlinger Władysław, ur. d. 17/6 1860 w Kentach.
8. Jendel Teodor, ur. d. 1/4 1861 w Strzyżowie.
9. Jossé Franciszek, ur. d. 16/10 1861 w Krakowie.
10. Judkiewicz Henryk, ur. d. 9/6 1862 w Krakowie.
11. Jurkowski Błażej, ur. d. 27/1 1855 w Świątnikach dolnych.
12. Kaczmarczyk Piotr, ur. d. 4/1 1861 w Tyńcu.
13. Kadyi Józef, ur. d. 11/2 1862 w Zaleszczykach.
14. Karliński Justyn, ur. d. 13/7 1862 w Krakowie.
15. **Kowalski Edmund**, ur. d. 28/10 1859 w Porębie małej z odznaczeniem.
16. Konieczny Jędrzej, ur. d. 18/11 1859 w Wiśniow.
17. **Krokiewicz Antoni**, ur. d. 16/1 1862 w Krakowie z odznaczeniem.
18. Mandelbaum Mojżesz, ur. d. 7/4 1861 w Krakowie.
19. **Miodoński Adam**, ur. d. 21/12 1861 w Żywcu z odznaczeniem.
20. Moszkowski Szmul, ur. d. 27/2 1850 w Działoszycach.
21. Pisarski Feliks, ur. d. 12/3 1861 w Krakowie.
22. Pitzele Jakób, ur. d. 21/8 1862 w Krakowie.
23. Przesmycki Jan, ur. d. 31/5 1863 w Żabnie.
24. Ramult Kazimierz, ur. d. 4/7 1861 w Krakowie.
25. Słapa Roman, ur. d. 28/2 1862 w Andrychowie.
26. Sroczyński Franciszek, ur. d. 24/5 1862 w Stanisławowie.
27. Stelcel Feliks, ur. d. 18/11 1859 w Krakowie.
28. **Tarasiewicz Tadeusz**, ur. d. 25/4 1863 w Krakowie.
29. Hrabia Tarnowski Szczepan, ur. d. 26/8 1862 w Chorzelowie.

2. Eksterniści.

30. Löbenstein Jan Nep., ur. d. 26/8 1860 w Krakowie.
31. Potkański Jan Nep., ur. d. 16/4 1861 w Prędocinku.
32. Wachtel Antoni, ur. d. 30/8 1854 w Miesie.
33. Wojnarowski Tomasz, ur. d. 27/12 1858 w Pobiedniku.

Do egzaminu poprawczego w miesiącu wrześniu zgłosiło się arbituryentów z innych zakładów 14-tu, z tych uznano za dojrzałych 13-tu.

VII.

ZBIORY NAUKOWE.

Przybyło w r. szk. 1879/80.

1. Do biblioteki nauczycieli	tomów 105
2. Do biblioteki uczniów	„ 45
3. Do zbioru książek szkolnych dla ubogich uczniów	„ 30
4. Globusów ziemskich	2
5. Map ściennych geograficznych	10
6. Atlasów geograficznych	10
7. Atlasów historycznych	5
8. Obrazów historycznych Langla	10
9. Wzorów do nauki rysunku, zeszytów	4
10. Gipsatów do nauki rysunków	10
11. Brendla wzorów botanicznych	20
12. Krantza wzorów krystalograficznych	114
13. Fizykalnych przyrządów	4
14. Ram drewnianych oszklonych	7

Obecny stan zbiorów naukowych.

1. Biblioteka nauczycieli liczy	tomów 2250
	zeszytów 220
2. Biblioteka uczniów liczy	tomów 780
3. Zbiór książek szkolnych dla ubogich uczniów posiada tom	300

4. Do nauki geografii i historii jest:	
a) map ściennych	93
b) atlasów	54
c) obrazów Langla i Launitza	61
d) globów	3
e) tellurium	1
5. Gabinet fizyczny posiada przyrządów:	
a) z działu fizycznego	287
b) z działu chemicznego	35
6. Gabinet historii naturalnej posiada:	
a) kręgowców	194
b) innych zwierząt	1544
c) szkieletów	8
d) wzorów anatomicznych z masy papierowej	8
e) wzorów zwierząt morskich ze szkła	11
f) roślin suszonych	500
g) wzorów botanicznych z masy papierowej	41
h) minerałów	561
i) wzorów krystalograficznych	321
k) atlasów	, 11

VIII.

Uwagi dla rodziców i opiekunów.

Wpisy na rok szkolny 1881 odbędą się d. 29, 30 i 31 sierpnia, r. 1880. Późniejsze zgłoszenia tylko z ważnych powodów uwzględnione być mogą. Przy wpisach wymaga się obecności rodziców lub opiekunów.

Każdy nowo wstępujący uczeń okazać ma ostatnie świadectwo tego zakładu, w którym dotychczas nauki pobierał i metrykę urodzenia, przy czém złoży wpisowe w kwocie 3 złr. 10 cent.

Każdy uczeń złoży 1 zł. na środki naukowe, wszyscy zaś opłacający szkolne wynoszące 10 zł. uiszcza się z takowego zaraz przy wpisie albo najdalej po trzech tygodniach.

W ciągu roku nie przyjmuje się uczniów z innych zakładów, chyba z ważnych bardzo przyczyn i to tylko uczniów *chwalebnych* obyczajów, którym wyraźnie pozwolono przejść do innego zakładu.

Uczniom gimnazyalnym nie wolno gdzieindziej mieszkać, jak tylko tam, gdzie Dyrekcyja pozwoli.

Częste porozumiewanie się szkoły z rodzicami i opiekunami uczniów jest rzeczą nader pożądaną.

Uczniowie raz zapisani na jakąkolwiek naukę przedmiotu nadobowiązkowego uczęszczać na nią winni bez przerwy, a dyrekcyja tylko uwolnić ich może i to na żądanie rodziców.

W końcu wyrażając winne podziękowanie wszystkim Szanownym Osobom, które w jakimkolwiek sposób, czy datkiem pieniężnym, czy darowizną książek szkolnych itp. raczyły w ubiegłym roku przyjść z pomocą uboższej młodzieży naszej, Dyrekcyja uprasza najuprzejmiej o dalsze zaopiekowanie się tutejszymi pilnymi, a z niedostatkiem walczącymi uczniami.

Teodor Stahlberger, dyrektor.